

Բ Ի Ի Ր Ա Կ Ն

ՀԱՆԴԵՍ

ԳԻՏԱԿԱՆ, ՔՍԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ

ԺԱՊ. ՏԱՐԻ

ԹԻԻ 215

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 13/1 1893

1. Բիւրակն առ այժմ ամիսը անգամ մը կը հրատարակուի : — 2. Տարեկան գինն է ամէն տեղւոյ մասնաւոր 1 1/2 Մեկնիկ, բողոքարարական ծախքը մեր վրայ ըլլալով : — 3. Ձեռքէ կը ծախուի 100 փա-
րայ : — 4. Բաժանորդ գրուիլ ուզողներ գիտելու են կամ իրենց հասցէն դիմելու են առ խմբագիրն Գրու-
սուն եւ Տպագրասուն Գ. Պաղասէի, Կ. Պոլիս Սուրբ Զատնի փողոց թիւ 44, կամ ի Պայպր Հա-
նուկ : — 5. Բիւրակին վերաբերեալ անհրաժեշտ փոփոխութիւնները փոխանորդական վկայագրով պէ՛տ է ուղղել
առ խմբագիրն : — 6. Անվճար համակարգով կը տարածուի : — 7. Տասն օրինակի համար
բաժանորդ գրուելու մէջ օրինակ չի կը տրուի :

ԲՈՎԱՆԴԱՆՈՒԹԻՒՆ

Նոր Ծրանսան : — Յոգնութիւն : Բաժանորդ
Հարսնիքի առթիւ ստորութիւն մը : — Ընտանե-
կան տնտեսութիւն : — Առ հաւատարմաց զատիկ :
— Կաղնին եւ մանուկը : — Պատկերք եւ երեւոյթ :
— Ծաղիկներ Անգղ. Իրականութենէն զբոյլին
վրայ : — Գոլմպեան համաշ. Արեւտեստանդէտ ի
նիքակո : — Սիրոյ խրատներ առ Սիրելիս Բ. : —
Վերջին աշուն : — Արեւելեան որբանոց ի Պրուսա :
— Քաղաքական : — Նոր հրատարակութիւն :

Ա Ձ Դ Ք

Հանդիսիս ԺԱՊ. րդ տարեւոյցանը յա-
ջորդ քունովն կաւարտի, ուստի յար-
գանօք կը խնդրուի ազնիւ բաժանորդ-
ներէ որ հանին կանխաւ նորոգել իւր-
եանց բաժանորդագրութիւն :

ՏՕՔԹ. ԱՐՁՈՒՄԱՆԵԱՆ

Մանկաբարձ եւ մանագէտ կա-
նանց հիւանդութեանց, Փարիզէ Մայ-
րախաղախ վերադառնալով հաստա-
տած է Բէրա, Մեծ-փողոց Պէոյիւֆ
Բարմագ-Գաբու թիւ 2 տունը :

Ամէն օր կէս օրէ վերջ հիւանդ կ'ըն-
դունի իւր տունը : Ուրբաթ կէս օրէ
վերջ ձրի կը դարմանէ :

ՆՈՐ ՖՐԱՆՍԱՆ

Ֆրանսայի մէջ այս վերջին քսան
տարուան միջոցին, քաղաքական բո-
լոր յուզմանց, և բոլոր եղծմանց հետ
'ի միասին, յառաջ գնաց նաեւ ազ-
գային վերանորոգում մը որ արդի
պատմութեան և թերեւս բոլոր պատ-
մութեան մէջ ամենէն նշանաւորն է :
Ֆրանսա Գերմանիոյ հետ ունեցած
պատերազմէն վերջ՝ թէպէտ ոչ ջախ-
ջախեալ, այլ ահաբեկած էր այն ա-
զէաններէն որք իւր վրայ եկած էին,
զայրացած էր այն ամէն եղծմանց,
ապիկարութեանց և մատնութեանց
ընդդէմ, որք իր բանակը վատթարա-
ցուցած և զինքն իր թշնամեաց դէմ
անպաշտպան թողած էին, և խորա-
պէս գիտակից եղած էր իր կրթական
և բարոյական պէտքերուն : Այն վայր-
կեաններէն մէկն էր այս որք փորձի
կենթարկեն ազգի մը նկարագիրը,
և Ֆրանսա փառաւորապէս տուեաց
այս փորձին : Առանց վայրկեան մ'իսկ
վարանելու դրամական ահագին բեռը

ստանձնեց. և այնպիսի կերպով մը կրեց զայն որ արժանացաւ բոլոր աշխարհի զմայլման, Գերմանացիք իսկ մէջ առնելով: Պատերազմին վնասներն դարմանուեցան, և երկիրը նոր զարգացման մը ճամբուն մէջ մտաւ. քաղաքական, նիւթական մտաւորական և հոգեւոր:

Հակառակ այն քսան և ինն նախարարական փոփոխութեանց որք տեղի ունեցան քսան տարուան մէջ, սա իրողութիւնը թէ Հանրապետութիւնը տոկաց բոլոր իր կրած յարձակմանց, ցոյց կուտայ թէ քաղաքական դաստիարակութիւնը որչափ յառաջացած է և ինչպէս երեւցաւ, նաեւ Ռուսական նաւատորմին այցելութեան առթիւ, Ֆրանսական բարքերու մէջ մեծ յառաջագիմութիւն մը կայ, աւելի հաստատուն և աւելի անձնիշխան ոգի մը կսկսին ցոյց տալ: Սակայն այս վերանորոգումը աւելի նշանաւոր եղած է կրթական և բարոյական կողմէն: Գերմանք հազիւ ելած էին Ֆրանսական հողէն և ահա Ֆրանսացիք սկսան հարցունել իրենք իրենց թէ իրենց թշնամեաց դերազանցութիւնը ի՞նչ բանի մէջ կը կայանար, և շուտ գտան որ նոցա կրթական մէթոտներուն մէջ էր այն: Այդ վայրկեանէն սկսան Ֆրանսական կրթութեան դրութեան վերակազմութիւնը, որ ծայրէ ի ծայր բարեկարգեց զայն, ներշնչեց զայն նոր նպատակաւ, կենսականացուց զայն նոր կեանքով, և վերստին ետ բերաւ Ֆրանսական մտաւոր կեանքի լաւագոյն աւուրց աւելնը և բարձր ոգին: Հակադրեցութեան մեծ ալիք մը հին կրթական մէթոտներու ապարդիւնութեան և

ցամաքութեան դէմ, յուետեսութեան, նիւթականութեան դէմ հաստատապէս բարձրացած է, այնպէս որ Ֆրանսական ժողովուրդը մեծ աստիճանաւ մը կատարած է ազգային բարեկարգութիւն մը: Կիրթ ճաշակի և մշակեալ մտքի տէր Ֆրանսացիք մուցած չեն Ռընանի, Թէնի և անոնց նրմանեաց գրադիտական մեծ գործերն, ոչ ալ կրնան մոռացութեան մէջ թաղել Զոլայի վէպերուն մէջ պարունակուած ահագին ոյժը, բայց այս ստոյգ է որ այժմ նոքա բաղձացող են աւելի ազնիւ, աւելի աւուրջ և աւելի ներշնչող գաղափարաց քան կեանքի այն գաղափարներն որք ներկայացուած են վերոյիշեալ երեք մատենագրաց և անոնց նմաններու գործոց մէջ:

Յուետեսութիւնը և նիւթականութիւնը երբեք ազբիւր չեն կրնար ըլլալ երեւելի գեղարուեստի. ասոնք միշտ անկման պատճառներ են: Հաւատք, յոյս, աւելի, և գաղափարականութիւն մէկ ձեւով մը այն ազբիւրներն են ուստի կը բղխեն վերանորոգիչ ազգեցութիւններն. ոչ թէ միայն ընկերութեան՝ այլ և գեղարուեստի մէջ: Եւ ահա այժմ այս ազբիւրներուն է որ կը դիմեն բազմաթիւ տաղանդաւոր երիտասարդներ Ֆրանսայի մէջ: Անոնց առաջնորդներն են Պուրժէի, Տը Վոկէի և Վակնէրի նման նշանաւոր անձինք, որք այս պահուն իրենց նրբին և խորաթափանց ներքին տեսութիւնը, ազնիւ և բարձր միտքը և նորոգ հաւատք մը Ֆրանսայի բարոյական և մտաւոր ապագային համար, ի գործ կածեն: Ասոնք անտարբեր չեն վերջին քսան տարիներու գեղարուեստական յաղ-

թանակաց, բայց շատ լուր ըմբռնած են այս մեծագործութեանց սահմանափակութիւնը, և անոնց անբաւականութիւնը կենաց բարձր նպատակաց համար: Փոքր Պուրժէ իւր վերջին «Աշխարհաքաղաք» անուն վէպին մէջ զօրեղ գրչով մը գծած է պատկերն այն ընկերութեան որ լքած է իր հաւատքներն, բարոյական պատասխանատուութեան իր գագաթններն և իր կեանքի գաղափարականներն: Ընկերութիւն մը, որոյ վրայ կը տիրապետէ աշխարհաքաղաքացւոյ ճաշակը, պարծենալով իր գեղարուեստի գիտութեան վրայ, բայց բոլորովին զուրկ գեղարուեստական ոգիէ, հպարտանալով մարդկային սեռի անձուկ նախապաշարումներէն ազատած ըլլալուն վրայ, բայց զուրկ մարդկութեան լայնարձակ և խորին ոգիէն: Վաղնէր եւս իր «Երիտասարդութիւն» անուն գրքին մէջ Ֆրանսայի արդի կեանքին շատ խորագին վերլուծութիւնն կը նէ, և ազնիւ անկողմնակալութեամբ մը կը պարզէ արդի ոգւոյն թէ՛ տկար և թէ՛ զօրաւոր կողմերն: Թէպէտ իր կեանքի վերլուծութիւնը Ֆրանսայի վիճակէն առած է՝ իր տուիթը և օրինակներն, կը յարմարի սակայն բոլոր արդի կեանքին: Ծշմարիտ է, ինչպէս մասնաւոր կընէ ինք, թէ մինչ գիտութիւնը խիստ շատ ընդարձակած է, մարդուն հոգին չափով մը ընկճուած է: Այն տունը որոյ մէջ հոգին կը բնակի շատ ընդարձակած և գեղազարդուած է, բայց հոգին ինքն նուազած է, կորուսած է հաւատք, յոյս և խնդութիւն: Վաղնէր իրաւունք ունի խորհելու թէ՛ մէկ հակամիտութիւն մը որ կաւելցնէ ֆիզիքա-

կան տիեզերքին կարեւորութիւնը և կը նուազեցնէ մարդուն հոգեւոր նըշանակութիւնը, ողջամիտ և ուղիղ չէ: Այս հակամիտութեան գէմ է որ ինք կը մարտնչի, և բազում օրինակներով կը ցուցնէ թէ որքան յոռի եղած է անոր հետեւանքը, թելադրելով նաեւ այն ճամբան որով հնար է դուրս ելնել արդի վիճակէն: Իւր ձայնը անապատին մէջ կանչողին ձայնը եղած չէ: Մէկ մտքով մը ինք հետեւող է յաւէտ քան առաջնորդ այն շարժման որոյ մէկ գասագիրքն եղած է «Երիտասարդութիւն» գիրքը: քանզի Ֆրանսայի վերակազմութիւնը գիմնալիտնի մէջ, դասարաններու մէջ, և մարդասիրութեան մէջ և կրօնի մէջ արդէն այնքան յառաջացած է որ նոր ոգի մը կայ օգին մէջ: Այս ոգւոյն ձայնն է յաւէտ «Երիտասարդութիւն» քան արտագրութիւնն: Մեր օրերու ժամանակակից նշաններու մէջ մեծ ազդի մը այս բարոյական վերանորոգումէն աւելի խոտոմնալից բան մը չկայ:

ՅՈԳՆՈՒԹԻՒՆ

Բնախօսք իրենց հետազոտութիւններով գտած են որ մկանունքը, ոչ թէ միայն մարմինին մէջ եղած աստեղծութիւն, այլ նաեւ մարմինէն դուրս հանուած աստեղծութիւնն ալ բաւական ժամանակ, նիւթի փոփոխութիւն կը կրեն շարունակաբար, թէ հիւլէներու, շաւաղաքներու եւ մասնիկներու բաղադրեալ կոյտեր որոցմով մկանունքը կենդանի է, շարունակաբար կը շինուին եւ շարունակաբար կը քակուին:

կենդանի բաղադրեալ մկանունքը՝ շինուելով միշտ պարզագոյն նիւթերէ եւ կրկին միշտ քակուելով եւ վերածուելով նոյն պարզագոյն նիւթերուն: Եթէ ունենայինք տեսաբանական գործի մը որ կարողացնէր մեզ տեսնել հիւլէներուն պարը այս շինուելու եւ քակելու կրկնակ գործողութեան մէջ որ շարունակ տեղի կ'ունենայ մարմնոց մէջ, յայնժամ պիտի տեսնէինք որ արեան բերած այն սովորական եւ անկենդան բաները, զոր մենք կերակուր կը կոչենք, կը բռնուին ողջ մկանունքէն եւ անոնցմով իր մէկ մասը կը շինուին, ժամանակ մը կենաց պարին խառնաշփոթ երեւոյթներուն մէջ կը կցուին իրարու, ոյժ տալով եւ ոյժ առնելով մինչ-կը պարեն, եւ պիտի տեսնէինք թէ ինչպէս յետոյ, մէկզմէկ թող տալով, նորէն ետ կը դառնան արեան մէջ իբր մեռեալ, անգործ եւ հինցած նիւթ: Ամէն մէկ փոքրիկ մկանի կոճղի մէջ կայ մաս մը որ իրապէս կենդանի է, կան մասեր որք կը կենդանանան, եւ կան մասեր ալ որք կենդանի եղած էին, բայց այժմ մեռնուլով վրայ կամ մեռած են, անկենդանութենէ դէպ 'ի կենդանութիւն դէպ 'ի վեր վազք մը կայ, եւ դէպի վար վազք մը, կենդանութենէ դէպ 'ի մեռելութիւն:

Այս գործողութիւնը շարունակ կը կատարուի, մկանունքը թէ հանդարտ կեցած ըլլայ եւ թէ շարժման մէջ եւ գործօն: Մկանունքը թէ անգործ ըլլայ եւ թէ շարժման մէջ, կենդանի նիւթոյ դրամագլխէն մէկ մաս մը միշտ կը վատնուի, եւ կը փոխուի մեռեալ նիւթի, նոր կերակուրի մէկ մասն ալ միշտ կը փոխուի

եւ կը բարձրանայ կենդանի դրամագլուխ ըլլալու: Բայց երբոր մկանունքը կը կոչուի գործունէութեան, երբ կը դրուի շարժման մէջ, վատնումը կարագանայ, պահանջ կայ կենդանի դրամագլխոյ, եւ այդ պահանջը այնքան մեծ կըլլայ որքան որ սովորական ըլլայ գործողութեան կոչումը: Նաեւ սովորական պարագայից ներքեւ յիշեալ դրամագլուխը, գործողութեան ժամանակ, այնչափ արագաբար կը վատնուի որ նոյն արագութեամբ չկրնար վերանորոգուիլ: շարժումին պատճառաւ մկանունքը իր ոյժի դրամագլուխէն աղքատացած կը մնայ, եւ հանգստեան ժամանակի մը պէտք կայ որպէս զի մեր վերեւ յիշած հիւլէներու պարը դրամագլխոյ պակասը լըրացնէ եւ մկանունքը դարձեալ իր նախկին զօրութեան վերագարձնէ:

Ահա ասոր մէջ է որ կը կայանայ յոգնութեան առաջին պատճառը, եւ դիւրաւ կը տեսնուի ժամանակին տիրապետող ազդեցութիւնն անոր վրայ: Յոգնութիւնը մկանունքին կուգայ ոչ թէ անոր համար որ սա չափ դրամագլուխ վատնուած է, այլ անոր համար որ այնչափ արագաբար վատնուած է այդ դրամագլուխ որ նոյնքան արագութեամբ անոր տեղը լեցնել կարելի եղած չէ: Յոգնութիւնը սուտածը այն պատճառաւ տեղի կուտենայ որ մկանունքին կեանքին եւ ընդհանրապէս ամէն կեանքի մէջ եղելութիւնն այն է որ մինչդեռ դիւրին է վատնումը արագացնել, շատ դժուար է փութացնել սպառեալ ոյժին տեղը լեցնելու գործողութիւնը: Հիւլէներն կրնանք արագաբար իջեցնել կենդանի վիճակէն դէպ 'ի

մեռելութիւն, քանզի այս է մեր բաժնի երբոր ինչ և իցէ կերպիւ կաշխատիմք, բայց չեմք կրնար նոյնքան արագութեամբ 'ի կենդանութիւն կոչել մեր սննդեան անկենդան հիւլէներն: Վար իջնելը միշտ աւելի դիւրին է քան վեր ելնելը: Մկանունքի մը յոգնիլը կամ ոչ, եւ որքան շուտ յոգնիլը իր որչափ գործելէն կախում չունի, այլ կախում ունի սա ինդրէն թէ վատնումը եկամուտէն աւելի՞ եղած է թէ ոչ: Առնեմք տկար մկանունք մը, այսինքն մկանունք մը որ կենդանի նիւթոյ քիչ պաշար ունի, եւ առնեմք զօրաւոր մկանունք մը, մկանունք մը որ առատ պաշար ունի, ժամանակ տալով գործածենք տկարը, եւ մէկէն 'ի մէկ սաստիկ կերպով գործածեմք զօրաւորը, պիտի տեսնեմք որ տկարը բաւական գործ պիտի ընէ եւ մնայ տակաւին թարմ, մինչ զօրաւորը պիտի յոգնի դեռ չաւարտած այն գործը որ տկարը կատարած էր: Բացատրութիւնը այս է որ տկարը ժամանակ ունեցաւ իր վատնումին տեղը լեցնելու, զի տակաւ առ տակաւ գործել ատենք անոր, սակայն որովհետեւ զօրաւորէն պահանջեցինք նոյն գործը կատարել շատ քիչ ժամանակի մէջ, ատեն չունեցաւ սպառման տեղը լնուլ, իր բոլոր ունեցածը վատնեց, ու տակաւին կարող չեղաւ գործը կատարել:

Եւ կայ մէկ մկանունք մը մարմնոյն մէջ, որոյ ներքին կարգադրութիւններն այնպէս են որ իւրաքանչիւր շարժումը յարմարցուած է ճիշտ նոյն վայրկենին անոր ունեցած ուժի պաշարին: Աստի է որ այս մէկ մկանունքին համար յոգնութիւնն անժանօթ է:

Մէկ երկվայրկենին մէջ մէկ անդամէն աւելի նորա թելերն կը կծկին եւ արիւնք կը շրկեն բոլոր մարմնոյն մէջ, բայց սա կը կրկնէ իւր բախումը անխոնջ վայրկենէ 'ի վայրկեան, ժամէ 'ի ժամ, օրէ օր, տարիէ տարի: Սիրտը կրնայ խանդարուիլ ներքին աւերման մը պատճառաւ, բայց երբեք իրապէս չը յոգնիր իր գործէն: Եւ երբոր վերջապէս կանգ կառնու մահուամբ, այս դադարում, հազուադիւրս բացառութեամբ միայն, տեղի կունենայ, քանզի մարմնոյն մէկ ուրիշ մասին մէջ մէկ չարիք մը խախտարար եղած է իր մեքենայից անխնդրուն, և ոչ թէ իր ներքին ոյժը սպառած ըլլալուն պատճառաւ:

ՔԱՐԱՅՐ ՄԸ

Իրեթէ հինգ կամ վեց տարիներ առաջ ընկերներով շրջագայելու շերմ սովորութիւնը ունենալով՝ մտադրեցինք օր մ'ալ երթալ յիշեալ քարայրն, որուն համար կը պատմէին թէ յոյժ հետաքրքրաշարժ ու միանգամայն անմատչելի տեղ մըն էր:

Յարմարագոյն էր օրն՝ զոր որոշած էինք երթալու:

Վարդամատն արշալոյս հորիզոնէն տակաւ առ տակաւ վեր կը բարձրանար իւր կենսանորոգ ճառագայթներն սիւռելով ամէն կողմ: Ընթութեան երգչաց քաղցրագաշնակ երգերն կը լնուին դաշտն ու ձոր: Այս ամենը կեանք էր եւ զմայլում: Ուստի հաստատ որոշմամբ պէտք եղած պատրաստութիւնները տեսնելով սկսանք յառաջանալ յամրաքայլ պարտէզներ:

բու մէջէն դէպ յայն, ալ ու ահեակ թողլով գեղազուարճ մարդեր որոց վերայ նորածին գառնուկներ կ'օտառատէին եւ կը ճարակէին կանաչ դալարն սննդառու, եւ կարկաշատահ վտակներ՝ որոց ափանց վերայ գոյնդգոյն ծաղկունք աճելով կը ընտին օդը իւրեանց քաղցր բուրումներով։ Հասանք վերջապէս այն լեռնադադաթան ստորտը որ կը գտնուէր նշանաւոր Քարայրին։ Անդ ոչ ինչ կը տեսնուէր, բայց եթէ յազթ ծառեր եւ վիթխարի ապառաժներ, որք լեռան զառի վայրէն առկախուած կը կենային ամեն վայրկեան փրթելու պատրաստ։ Կը սոսկայինք ի տես այս ամենուն։ մանաւանդ կ'երկնէինք մեր ոտից ներքեւ ցցուող սեպ ժայռերուն վրայէն քալելու։

Սոյն Քարայր մեր գիւղէն, թամբլդէն, իբր $\frac{1}{4}$ ժամ հեռի է դէպ հիւսիւսային կողմն, եւ յաճախ կ'ունենայ հետաքրքիր այցելուաց հոծ բաղմութիւն մի ի դարնան։ մեր ընկերներէն միոյն առաջնորդութեամբ գտանք անձուկ ճամբայ մը որ զմեզ կ'առաջնորդէր ի ներքս։ Ներս մտնելէ առաջ անդ նստեցանք սակաւիկ մը նախաճաշելու, յետ որոյ պատրաստուեցանք մտնելու։ Անցքին սկզբնաբերանը բաւական լայն էր, բայց քիչ մը յառաջ երթալով հասանք այնպիսի տեղ մը ընդ որոյ «չիշման» անձանց անհնար է մտնել։ Երբ անցանք անտի, մեր առջեւ իսկոյն պարզուեցաւ ահագին սրբահ մը, որ պճնազարդեալ էր գոգցեօ գոյնըդգոյն մետաղներով։ Սրահ մի՛ որ յիշեցնել կ'ուտար մեզ տան մը եւ կամ, որ աւելի պատշաճն է, եկեղեցւոյ մը

դիրքն իւր նմանութեամբն, որմոց վերայ կային խուռնիւր յորոց կը հօտէին սառնորակ ջրեր, մեր գլխոց վերայ առկախուած սառնամանիքներ կը տեսնէինք յորոց կը կաթէին ջինջ ու զով ջրեր, ահա՛, այսպէս ամրան սաստկագոյն օրն իսկ սրահը զով կը մնայ ու հեշտուէտ։

Չմոռնանք յիշել աստանօր թէ այս ամեն տեսարաններն կը պարզուին վառած ջահի մը կամ ճրագի մը միջոցաւ, զի այդ վայրը չեն կրնար թափանցել ասկեճածանչ Արեգին հրափայլ ճառագայթներն։ Անդ ոչ ինչ կը տեսնուի, եւ ոչ ինչ կը լսուի, բայց հոն կը տիրէ միայն խոր լուռութիւն եւ մի թանճր խաւար, այնպէս որ եթէ դիպուածաւ լոյսդ մարի անցնի ալ կը կորսնցունես եւ անդ կը մնաս առխարխաբս ընդ երկար արգելափակ։

Ահա՛, այսպէս բաւական շրջելէ վերջ սկսանք դուրս ելնել կապուտակ երկնից կենսապարգեւ օդն շնչելու լիաթոք, եւ վայելել բնութեան գեղն ու պերճանքն, լսել թռչնոց մեկնուչ նուագն որոցմէ զուրկ մնայինք որչափ որ էինք քարայրին մէջ։

Այս հիազարհօր տեսլեան վրայ խոկն ի գլուխ, սկսանք զմեզ շրջապատող երկնեանդ, քաղցրաբոյր ծաղիկներէն փնջակներ շինել եւ տանել զայն ընդ մեզ իբր նշան մեր այցելութեան այն բազմավտանդ տեւոյն ուր բազումք չեն համարձակիր մերձենալ իսկ(՝)։

Բաճա վարժարան
Պարսկական

Բ. ԱՐԲԱՆՍԵԱՆ

* Մինչեւ հիմայ խորհրդածութեան, եւ ոմանց ալ վիճարանութեան, նիւթ եղած է թէ սոյն քարայրն արհեստակա՞ն է թէ բնական։ ոմանք կը պնդեն թէ արհեստական է եւ ոմանք բնական, իրօք դժուար է վերջնական վճիռ մը տալ։

ՀԱՐՍԱՆԻՔԻ ԱՌԹԻԻ ՍՈՎՈՐՈՒԹԻՒՆ ՄԵՐ

Ի հնումն ինչպէս զարդիս, ամուսնութեան հանդիսի առթիւ սովորութիւն մ'էր հրաւիրանօք ներկայ դանուիլ ամուսնացելոց ազգականք եւ բարեկամք, վկայելու համար երկսեռ ամուլից միաբանութեան իբրեւ այր եւ կին:

Իւրաքանչիւր ազգ կամ երկիր իւր յատուկ սովորութիւնը եւ հարսանիքի արարողութիւնը ունի: Ոմանք շաբաթներ առաջ կըսկսին հիւրնկալել մօտաւոր ազգականներ, Այլք միայն պսակահանդիսի օրը մի քանի ժամ բարեկամաց շնորհաւորութիւնները ընդունելէ ետք, մեկնելով կը փութան օտար կամ հեռաւորացի վայելել իրենց մեկրալուսինը: Իսկ ոմանք ալ սովորութիւն ըրած են ամուսնութեան օրէն սկսեալ գէթ շաբաթ մը չ'երեւնալ ծանօթից: Այսպէս հարսանիքի առթիւ բազում յոռի՛ կամ լա՛ւ սովորութիւններ գեռ վերապահուած կան մարդկային սեռի մէջ:

Բայց եւ՛ այնպէս, ինչ որ ըլլայ այժմու սովորութիւններն ի մասին հարսանեաց հանդիսի, ի ներկայս պակսած են ի մեզ այն օգտաւէ՛տ դրութիւններ որ, սակայն, ի վաղուց ընտանի՛ եւ յարգելի՛ սովորութիւն մը էր ի Հայս:

Այն ինչ երիտասարդն եւ օրիորդը հանդիսաւոր կերպիւ, ձեռք ի ձեռք կապած լծակից կը կոչուէին, ցկեանս հաւատարիմ մնալու միմեանց, ա՛յդ օրն, դեռ առի լծակցաց տան մէջ ուրիշ հանդէս մը տեղի կ'ունենար: Հարս ու փեսայի ազգականք եւ բարեկամք, ըստ իւրեանց սովորութեան

արդէն շաբաթներ առաջ խորհրդակցութեամբ պատրաստած ճնական հարկաւոր կարասիներ (*) ընծայ կը բերէին նորապսակ ամուլից: Եւ այսու կ'աջակցէին իբրեւ անվարժ թռչուններու իրենց նորոգածագ բոյնի շինութեան, եւ սոյն օգտաւէ՛տ առիթորոքեան շնորհիւ ի հարկէ շատ մը աւար եւ անկարող ընտանիքներ կը փրկուէին թշուառութենէ: Մինչդեռ հիմա՛, ազգային բազում երիտասարդներ. ամուսնանալէն մի քանի ամիս վերջ, կը գիմեն օտար երկիր անդ չարաչար կը դործեն տարիներով եւ մաշելով ֆիզիքայէս ու բարոյայէս, կը փութան քիչ մը ստա՛կ շահիլ, որպէս զի ամուսնութեան առթիւ ըրած պարտքերին վճարեն: Շատերն իրենց փափաքին չ'հասած կը մեռնի՛ն յօտարութեան: Իսկ այլք քիչ մը դրամի հետ ախտացեալ մարմին մը ընծա՛յ կը տանին իրենց սիրելեաց: Քանի՛ սխա՛լ եւ կործանի՛չ սովորութիւն մը է հարսանեաց ատեն կարողութենէ դուրս «սովորութիւն» է ըսելով չափազանց ծախսեր ընել: Որչափ խղճալի՛ եւ թշուա՛ռ հեռքեր թողուցած են մեծածախ հարսանիքներ: Ուստի, ի սէ՛ր բարոյականութեան եւ ի սէ՛ր մեր քաջարի երիտասարդութեան, խո՛յս տամք հարսանիքի առթիւ աւելորդ ծախսերէ եւ յոռի՛ սովորութիւններէ, եւ քարձեալ իւրացնե՛մք այն բարի՛ եւ հարկա՛ւոր սովորութիւնը, օգնե՛լ մեռանց,

Ա. Թիոն Գարա-Հիսար

S. Մ. ՊԵՏԻԿԵԱՆ

(*) Ոմանք գորգեր, ամթոռներ, ոչխարներ, արտեր եւ այգիներ և այլն: մինչ իսկ լաւ կահաւորեալ տուներ ալ նուէ՛ր կը տրուէր:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Նորակազմ՝ ընտանեաց երջանկութիւնը ապահովող եւ զանոնք խեղճութեան վտանգէն զերծ պահող միակ եւ ստոյգ գաղտնիքը, պիտի ըսենք թէ, տան վերաբերեալ գործառնութեանց անտեսական կատարման մէջ կը կայանայ: Չկայ ասկէ աւելի զօրաւոր միջոց մը թշուառութեան առաջին առնելու համար: Թերեւս ոմանց չափազանց թուի այս մեր դիտողութիւն, սակայն սակաւիկ ինչ մտածելով տարակոյս չկայ թէ ամեն ոք իրաւունք պիտի տայ: Տուն մը, յորում անտեսականութիւն չկայ, կը նմանի այն ծակ ջրշէղջին, ուր թէեւ միշտ յորդանձրեւք տեղան, տակաւին հոն կաթիլ մը ջուր չես գտներ: Մարդ մը եթէ աշխատի, վաստկի եւ իր բոլոր վաստակը հանապազ տունը լեցնէ, քանի որ իր տան ամենէն վերի յարկէն մինչեւ վարի խոհանոցը շուայլ վաստողութեան մի ծամեծ ծակտիկներ պատած են, այն տան մէջ գացածը կը վազէ կերթայ, երբեք բան մը չ'մնար եւ ինքն ալ չ'գիտեր թէ ինչպէս, — հրէշ «վատնումը» բերանը բաց «Բիշ մ'ալ, քիշ մ'ալ» կողաղակէ, յագեցնալ անոր համար չունի նշանակութիւն, անանկ որ ամեն ինչ կապառուի, նա դեռ չ'յագեցնար:

Այլը պարտական է տան ամեն պէտքերը հոգալ եւ հայթայթել, սակայն կինն է որ առանին պիտի ճգնի, որպէս զի տուն մտածը ի զուր եւ անհարկի տեղ չ'վատնուի: Երբ կնոջ քով այս անտեսական ոգին չ'կայ, թշուառութիւնը ստոյգ բաժինն է այն ընտանեաց: Մարդ մը կամուսնանայ,

որպէս զի կինը իւր տան վերակայու եւ իրեն օգնական եւ թիկունք՝ լինի: Ուստի կինն պարտական է ոգւով չափ աշխատիլ, որ իր ամուսնոյն աշխատանքին ու տառապանքները իւր բարւոք անտեսականութեամբ պսակուին: Նա պարտական է իւր ամուսնոյն շահերուն հսկել, եւ իր ամենամեծ պարծանքն ըլլալու է քիչով չաա բան ընել, տան բոլոր կացութիւնը մխիթարական ընել առանց շուայլութեան եւ զեղխութեան սահմանները տանելու: Նա ջանալու է իր ամուսինն ու զաւակունքը երջանիկ, ուրախ եւ հանգիստ ընել բաւականասէր չափաւորութեամբ:

Երբ այս է կնոջ նպատակակէտը, յայնժամ պսակ է իւր առն եւ օրհնութիւնն Աստուածային հասած է այն տան դուռը, — նա աւելի պիտի նըպաստէ ընտանիքին բախտը շինելու քան թէ այլը իր արանքին աշխատանաց արդիւնքովը:

Այս բնութեանքէն պարզ կը տեսնուի թէ ընտանեկան կամ առանին անտեսութիւնը աղջկանց համար առաջին սովբելու գտան է, ամեն գիտութենէ առաջ անոնք պէտք է այս սովբին եւ լաւ սովբին:

«Առաքինի կինը ով կրնայ գտնել, անոր գինը գոհարներէն շատ աւելի է:

«Անոր էրկանը սիրտը անոր վրայ վստահ է, ու աւարի կարօտ չըլլար:

«Անիկայ իր կենացը բոլոր օրերուն մէջ անոր բարիք կը բերէ, եւ ոչ թէ չարիք:

«Բուրդ ու բծան կը փնտռէ, եւ ուզածը ձեռքովը կը գործէ:

«Անիկայ վաճառականի նաւերուն կը նմանի, իր հացը հեռու տեղէն կը բերէ:

«Տուէք անոր իր ձեռքին պտուղէն, ու անոր գործքերը դռներու մէջ գովեն զանիկայ»: Առակ. ԼՍ. 10—14 եւ 31:

ԱՌ ՀԱԻԱՏԱՑԵԱԼՍ

Գ Ա Ս Ժ.

« Եւ այս իսկ է դաստատան՝ զի լայս եկն յաշտարն՝ եւ սիրեցին մարդիկ զխաւարն առաւել քան զոյս եւայլն » :

Յովն. Գ. 19, 20 :

Կեղծիքի և խաբէութեան այն ցաւալի տեսարանէն, յորում անցեալ թուոյ մէջ տեսանք այնպիսի մէկը զոր բազումք երկարատեւ բերկրութեամբ պատուած են, դառնամք այժմ ուրիշ յոյժ տարբեր անձի մը, թէեւ սա եւս միւսին չափ նշանաւոր իր անհաւատութեան մասին: Ռուսօ է այն որոյ ինքնակամ և ազատ խոստովանութիւնը պիտի յառաջ բերենք:

Սա գեղեցկին նկատմամբ իր ներքին զգացումը երբեք չէր կրնար այնքան բոլորովին ջնջել, եթէ տեսնէր զայն բացուած ծաղկին, Վիթխարի լեռան կամ պատմութեան էջերուն մէջ, թէեւ ըլլային անոնք ներշնչութեան էջեր: Ի վկայութիւն յառաջ կը բերեմք հետեւալն, և առաւել յօժարութեամբ, զի ինքն հոգ տարած է զայն յիշատակարանի մէջ դնելու: Իւր «Ճառ Դաստիարակութեան» անուն գրքին մէջ, թերեւս բոլոր իր գործոց մէջ նուազ մեղադրելիին, խօսելով որպէս թէ զաւկի մը կամ պատանի բարեկամի մը հետ, զոր կը ջանար կրթել, սա նշանաւոր և ազդու վկայութիւնը կուտայ Քրիստոնէութեան ճմարտութեանն ու գերազանցութեանը և նորա Հեղինակին աստուածային ըլլալուն նկատմամբ:

«Պիտի խոստովանիմ ձեզ, որ Ս. Գրոց վսեմութիւնը կապչեցնէ զիս, ինչպէս Աւետարանին մաքրութիւնը

ունի իւր ազդեցութիւն իմ սրտիս մէջ: Վերծանէ՛ մեր փիլիսոփայից գործերն իրենց ոճի ամեն պերճութեամբն, ո՛րքան ստորին ո՛րքան նուաստ են անոնք Ս. Գրոց հետ բաղդատմամբ: Կարե՞լի է որ գիրք մը միանգամայն այնքան պարզ և վսեմ՝ միայն մարդու գործ ըլլայ: Կարե՞լի է որ այն սուրբ անձնաւորութիւն որոյ պատմութիւնը կը պարունակէ այն, ինք միայն մարդ մ'ըլլայ: Կրնա՞մք ըսել թէ նա մոլեռանգ կամ փառասէր աղանդաւորի մը երեւոյթն ունի: Ի՞նչ քաղցրութիւն, ի՞նչ մաքրութիւն իր կերպերուն մէջ: Ի՞նչ սրտաշարժ գեղեցկութիւն իր խօսուածքին մէջ, ի՞նչ խորին իմաստութիւն իր քարոզներուն մէջ: Ի՞նչ մտաց արթնութիւն, ի՞նչ նրբութիւն, ի՞նչ ճշգրտութիւն իր պատասխաններուն մէջ, ի՞նչ պիտի իշխողութիւն իր կրից վրայ: Ո՞ր է այն մարդը, ո՞ր է այն փիլիսոփայն որ կրնայ այսպէս ապրիլ ու այսպէս մեռնիլ առանց թերութեան և առանց փառասիրութեան: Երբ Պղատոն կը նկարագրէր իր երեւակայական բարի մարդը թեւնաւորեալ այլոց յանցանաց ամօթով, սակայն, առաքինութեան ամենաբարձր հատուցմամբ, նա ճշգիւ Յիսուս Քրիստոսի բնաւորութիւնը կը նկարագրէր, նմանութիւնը այնքան հիանալի էր որ ամենայն Հարք կը տեսնէին զայն:

Ի՞նչ նախապաշարում, ի՞նչ կուրութիւն է բաղդատելն Սովորոնիոյ որդին Մարիամի որդւոյն հետ: Ի՞նչ անհուն տարբերութիւն մը կայ երկուքին մէջտեղ: Սոկրատէս առանց նախատուելու կամ չարշարուելու մեռնելով դիւրութեամբ պահեց իր մաս-

նաւորը բնաւորութիւնը մինչեւ վերջը, և եթէ իր մահ, որչափ ալ դիւրին, պսակած չըլլար իր կեանքը, կրնար տարակուսուիլ թէ արդեօք Սոկրատէս իր բոլոր իմաստութեամբ անապարձ սովորութիւնէ մը աւելի՞ էր։ Ըսուած է թէ, նա հնարեց բարոյականներու դրութիւնն. այլք, սակայն իրմէ առաջ գործադրեր էին զանոնք. նա միայն այն բաները խօսեցաւ զորս այլք արդէն ըրեր էին և անոնց օրինակներն ի վարդապետութիւն դարձուց։ Արիստոտել արդէն արդար ճանչցուած էր, մինչ Սոկրատէս նոր կը սահմանէր արդարութիւն ինչ ըլլալն։ Սպարտացիք ժողովալ ժողովուրդ մ'էին մինչ Սոկրատէս դեռ չատաղաւած չէր զժողովալութիւն, մինչեւ իսկ Յունաստան լեցուն էր առաքինի մարդերով դեռ նա առաքինութիւնը չսահմանած։ Բայց Յիսուս ո՞ր կրնար ուսանիլ իր հայրենակցաց մէջ այն մաքուր և վսեմ բարոյականութիւնը որոյ թէ օրինակն և թէ պատուէրն միանգամայն ինքն տուաւ։ Ամենամեծ իմաստութիւն յայտնեց խիստ անապաշտ մոլեռանդութեան մէջ, և սամենադիւցաղնական առաքինութեան պարզութիւնն երկրի վրայ վաթարագոյն ժողովրդեան մէջ իրմով երեւցաւ։ Սոկրատէսի մահը հանգարտութեամբ իր բարեկամաց հետ խօսակցելով, յոյժ հաճոյական լինել կերեւի որում կըրնայ մարդ մը բաղձալ։ Յիսուսի մահը, ամբողջ ազդի մը կողմէ թշնամանուած, նախատուած, անիծուած, տանջանաց ցաւերու մէջ իւր հոգին աւանդելով, ամենասոսկալին է։ Սոկրատէս երբ կընդունէր թոյնի դաւա-

թը, յիրաւի օրհնեց զայն իրեն մատուցանող դահիճը որ արտասուելով կը մատուցանէր։ Բայց Յիսուս դառն չարչարանաց մէջտեղ իր անգութ դահճաց համարադրեց։ Այո՛, եթէ Սոկրատէսի կեանքն ու մահը փիլիսոփայի մը կեանք և մահն են, Յիսուսի կեանքն ու մահը Աստուծոյ մը կեանքն և մահն են։ Աւետարանի պատմութիւնն առասպել՞ մը պիտի համարիմք։ Ստուգիւ կըսեմ բարեկա՛մ իմ, առասպելին շաններն չ'կրեր այն, ընդհակառակն Սոկրատէսի պատմութիւնն որոյ վրայ ո՛չ ոք կը յանդգնի տարակուսիլ, այնքան լաւ հաստատուած չէ որպէս Յիսուս Բրիտանոսի պատմութիւնը։ Այսպիսի ենթադրութիւն մը իրօք դժուարութիւնը կը փոփոխէ միայն առանց բառնալու զայն։

Առաւել անհասկանալի կըլլայ, եթէ ենթադրեմք թէ բաւական թըւով մարդիկ միաբանեցան գրել այսպիսի պատմութիւն մը, քան հաւատալ թէ միայն մէկ մարդ ընծայեց անոր նիւթը։ Հրէական հեղինակներ ընդունակ չէին այն ոճին, և օտար՝ յԱւետարանի պարունակեալ բարոյականութեան։ Աւետարանի պատմութեան ճշմարիտ և իրական պատմութիւն մը ըլլալուն նշաններն այնքան որոշ և յստակ են որ եթէ ենթադրեմք թէ մարդ մը ստութեամբ շինած է զայն, այդ աւելի զարմանալի մէկը ըլլալու է քան պատմութեան հերոսը, Յիսուս։»

«Սաւո՞ղն ալ մարգարէներուն մէջն է», իրաւամբ կրնայ հարցուիլ, 'ի տես Ռուսոյի գրչէն ելած սոյն դատմանց, զարմանալի չէ որ Վօլթէն և նորա ժամանակակից ուրիշ անհաւատներ

այնքան զայրացան ու գրգռուեցան Ռուսոյի գէմ իր այսպիսի անզգոյշ խոստովանութեանց համար, և գրեթէ մերժեցին զինք իրենց անհաւատական եղբայրակցութենէն: Ինքն չառ զարմանալի կերպով մը կը ներկայացնէ մեզ Աւետարանին համար ներքին ապացոյցէն առնուած այն զօրաւոր փաստեր զորս ոչ մէկ հանճար երբեք կարող եղաւ հերքել, նա կը խոստովանի թէ զգաց անոնց զօրութիւնը, և սակայն ինք տակաւին յարատեւեց անհաւատութեան մէջ և սպառեց զիւր յետագայ կեանք կրօնքը ամբաստանելու և կործանելու ջանքերով հակառակ այն ճշմարտութեան որոյ նկատմամբ այնքան յստակ և ազդեցիկ վկայութիւն մը գտած էր ըստ իւր բանի:

Իրենց բուն համոզմանց հակառակ գործելու, կեղծաւորութեան այսպիսի ապացոյցներ որպէս ցուցինք Հիւմի եւ Ռուսոյի կեանքերէն, կրնան տակաւին յառաջ բերուիլ և որոնք միջին ստուեր մը կը ձգեն ոչ միայն անհաւատութեան վրայ, այլ նոյն ինքն անհաւատին վրայ: Ասոնք իրենց վարմունքով ցոյց տուած են ուղղամտութեան պակսութիւն և յարգանք չեն ընծայած ճշմարտութեան: Եթէ կենաց սովորական գործառնութեանց մէջ նոյն ընթացքը ի գործ դնէ մէկը, նա պատուաւոր ընկերութեան մէջէ մերժուելու չափ կանարգութի: Կիպպընի համար ըսուեցաւ թէ, ինք կը չարախօսէ զՔրիստոնէութիւն այնպիսի կերպով մը որ կարծես իրեն եղած անձնական վնասու մը վրէժը առնել կը փնտռէ, և այս կրնայ ըսուիլ անհաւատ պատմագիրներու համար ընդ-

հանրապէս: Այնպիսի մտային վիճակի մը մէջ են, որ անյարմար կընէ զիրենք դատաստանական ատենի մը մէջ գատաւոր կանգնելու որեւէ խնդրոյ մը մէջ: Կղզան թէ ունին անձնական հակառակութիւն մը Աստուածաշնչին գէմ, և կը ջանան անուանարկել զայն իբրեւ անձնապաշտպանութեան և անձնարգարացուցման միջոց մը:

ԿԱՂԻՆՆ ԵՒ ՄԱՆՈՒԿԸ

Տես սա յաղթարուն կաղնին, անիկա գիւղին պարծանքն է, իւր կոճղը հաստարմատ է և ոստերը զօրաւոր: Նորա արմատները գալարուած ճիրաններու նման ի խոր մխուած են հողին մէջ սնունդ հայթայթելու համար իւր անագին բնոյն: Թռչունք իրենց բոյները կը շինեն նորա ոստերուն վրայ, արջառք կը հանգչին նորա հովասուն ստուերին տակ, և մարդկան հոյրեր կը ժողովին հոն, զալարագեղ գորգին վերայ:

Ծերունիները մատնանիշ կ'ընեն զայն իրենց գաւակներուն և կ'ըսեն Թէ իրենք չեն յիշեր որոշ Թէ երբ մեծցաւ այն. նոցա հայրերն, նախահայրերն և ուրիշ սերունդներ ծնան և մեռան, սակայն այս վիթխարի ծառը, անտառին որդին, տակաւին մնացած է նոյն: Անիկա երկու հարիւր ձմեռներու փոթորիկներուն հետ ոգորած է: Այլ սակայն այն հսկայ ծառը ժամանակաւ փոքրիկ կաղնի մ'էր, նման անոնց, զոր դու կը ժողովիր կաղնիի մը ստորոտէն, այնչափ փոքրիկ որուն բաժակը հագիւ կրնար պարունակել կամիլ մի ցօղ, և սակայն ամբողջ կաղնի մը կար անոր մէջ: Ինչ որ հիմա կը կազմէ իւր մեծագանգուած իրանը, ոստախիտ ճիւղերը, տերեւա-

զարդ ոլորտը, ասոնք բոլորն ալ կը վերաբերէին այդ փոքրիկ կաղինին որով դու կը խաղաս:

Նա աճեցաւ, տարածեցաւ և հետըզհետէ տերեւներ արձակեց, սնունդ ստանալով անձրեւէն, ձօղէն և հարուստ հողէն, բայց առանց կաղինին, անձրեւը, ցօղը և հողը չէին կրնար արտադրել կաղնի մը, ոչ ալ կաղինի հատիկը ուրիշ ծառի մը կրնային փոխել, բայց եթէ լոկ կաղնիի: Այսպէս ալ մանկան մը միտքը կը նմանի կաղինին: Անոր մտաց կարողութիւնները այնպէս ամփոփուած են որ չեն երեւիր: Յիշողութիւնը, դատողութիւնը, բարին կամ չարը զանազանելու կարողութիւնը, բոլորն ալ կը վերաբերին այն փոքրիկ մանկան, ինչպէս որ սա հսկայ կաղնին կը վերաբերէր այդ փոքրիկ հատիկին:

Աչքիդ առջեւ բեր ամենէն խելացի մարդը զոր դու կը ճանչնաս և կամ որուն վրայ լսած ես,

Խորհէ մեծահոջակ մարդոց վրայ որ երբեք ապրած են: Դարձեալ յիշէ մէկը որ կը կանգնի նման այս ծառին, յայնժամ ըսէ ինքնիրենդ թէ՛ այս մարդուն միտքն ալ իմինիս պէս էր, իւր խորհուրդներն ալ իմինիս պէս մանկական էին: Նա ալ ժամանակաւ կամակեր մանուկ մ'էր, բան մը չէր գիտեր, չէր յիշեր, ոչ ալ ճշմարտութիւնը կրնար ստուգել ստութեանէն: Եթէ երբեք տեսած ես փոքրիկ կաղին մը տարակոյս մի ունենար թէ նորա մէջ ձեւով և մեծութեամբ բովանդակ կաղնի մը կայ: Եթէ երբեք լսած չես խմաստուն մարդերու հանճարին վրայ դժուարաւ զաղափար մը պիտի կրնայիր կազմել թէ անոնք ժամանակաւ անզօր մանուկ մը եղած են: Դաստիարակութիւնը զոր դու կընդունիս՝

մտքի կերակուրն է:

Անիկա նման է ցօղին, անձրեւին և հարուստ հողին: Ինչպէս որ հողը, ցօղը, անձրեւը արձակել կուտան ծառին փափուկ ու նորածիլ բողբոջներ, նմանապէս գիրքերը և ընթերցումը կը սնուցանեն միտքը և նորա թագուն կարողութիւնները ի յայտ կը բերեն: Ուշադրութիւնդ դարձուր ուրեմն քու անձիդ վրայ որ կատարեալ մարդու մը տիպարը կը կրէ: Սիրով ընդունէ բեզի տրուած բարի դասերը որպէս զի ներքին մարդն մեծնայ և զարգանայ: Չես կրնար դուն որոշ ըսել թէ որչափ գերազնիւ յատկութիւններ պիտի ունենայ այն:

Այս ծառը ի վաղուց անտի իւր մեծութիւնը ցոյց տուած էր, տարին տարի յաջորդեց և ահա գետնէն բաւական բարձրութեան հասած տունկ մը երեւցաւ: Մանուկ մը կրնար արմատաքի խել զայն իւր փոքրիկ ձեռներով, այնչափ զեռաբոյս էր այն, և սակայն շատոնց կը կոչուէր այն ծառ մը: Կը կարծես թէ շատ աւարիներու կը կարօտիս որպէս զի հասնիս ի լրումն հասակիդ: Կաղնիի հատիկը կարելի էր որ կորսուէր հողի մէջ, փոքրիկ ծառը կարելի էր որ մերկանար իւր սիրուն ճիւղերէն, ոտը կարելի էր որ ծռելով սպառնար ծառին տոկունութեան, այլ ինչպէս որ մեծցաւ, ինչ փորձութիւններ որ կոծեցին զանիկա, իրապէս կաղնիի մը վերածեցին զայն, Անիկա չէր նմաներ խոտերուն և ծաղիկներուն որ կարճ կեանք մը միայն ունին, և ապա կը թառամին: Մանուկ մը կրնայ ըլլալ յիմար և միանգամայն յոռի բնաւորութեան տէր անձ մը, բայց ինչ որ ալ ըլլայ անիկա պիտի ըլլայ մնացող մը:

Ո՛հ, զգուշութեամբ պահէ ուրեմն հոգւոյդ այս թանկագին ընծան, կերակրէ

զայն ճշմարտութեամբ և սնուցիր զայն օգտակար զխտութիւններով :

Կաղնին պիտի տեւէ առ առաւելն քանի մը տարիներ , բայց մարդն ստեղծուած է յաւիտենական կենաց համար :

Մանիսա

Թարգմ

ԵՂԻՍԱՔԷԹ Ե. ԳԱՊԱՏԱՅԵԱՆ

ՊԱՏԿԵՐՔ ԵՒ ԵՐԵՒՈՅԹՔ

Այս աշխարհս երեւոյթներու և պատկերներու աշխարհ մ'է , ուր մարդկային միտքն իբր գործող եւ մտածող խորաքննին խուզարկութիւններով այդ պատկերներու էութիւնը գտնելու համար , « ճշմարտութիւն » անուան տակ իբր թատրոնի վրայ կը ցուցնէ իւր մտածմանց նորանոր խաղերը :

Նորա , որ իմաստասիրական իրաց զնեա լինելով իրենց հաճելի գործ ըրած են յիշեալ երեւոյթները եւ պատկերները , յիշաւի երբեմն Սկեպտիկեան տարակոյսներու եւ յուսահատութեանց մէջ մնալով ճշմարտութեան իսկ գոյութիւնը ուրացած են , անկար լինելով միացնել այդ երեւոյթներու հիմն կազմող էութիւնները :

Վստահ եմ թէ այս աշխարհի վրայ ամեն մարդիկ անհոգ չեն այս իրաց նըկատմամբ , որ յարաբերութիւն ունին իրենց բարոյական եւ մտածողական կենաց հետ : Համոզուած եմ թէ մարդիկ կան , որ կատարեալ երջանիկ պիտի հրատարակեն զանձինս աշխարհի , երբ ճշմարտութիւնը գտնեն աներկբայ : Մովսիսի եւ Հոջափի նման անձինք , որ մտաց առջեւ խորհրդոյ նոր աշխարհներ բացին , ապերջանիկ էին յոյժ այն ճամբուն վրայ , որում առաջնորդել կը կա-

մենային մտածողներու խումբն :

Իմաստասէրք թէեւ հինգ տարբեր դրութիւններ կը ցուցնեն , որոց առ հասարակ կը հետեւին մարդիկ , սակայն դրութիւնք ամենը ճշմարտութիւն չեն : Այժմ երկու տարբեր մեթոքներ կան գտնելու համար ճշմարտութիւնը — Ոգեկանութիւն և Զգացողականութիւն , — իրողութիւն մ'է թէ մարդկային միտքն բնական միտում մ'ունի մտնելու այս ճամբայներէն կամ մեծոտներէն միոյն մէջ , որ պիտի առաջնորդէ զանի բաղձացեալ իրին : Ոգեկանութիւն ըսելով կիմանամք այնպիսի մեծոտ մը , որով տիեզերք կը մեկնուին իբր ոգեկան անտեսանելի երեւոյթներու շարք մը : Այսու տիեզերք կը յինի գաղափար մը , և ճշմարտութիւն՝ գաղափարական համայնաատուածութիւն մը : Զգացողականութիւն ըսելով կիմանամք այնպիսի մեծոտ մը , որ ճշմարտութեան հասնելու համար միայն այն տեսակ իրաց իրականութիւնը կընդունի , որ զգայարանաց տակ կ'անկանին և են տեսանելի կամ շօշափելի : Այսու տիեզերք կը լինի նիւթեղէն ընդհանուր գոյացութիւն մը :

Այն օրէն ի վեր , երբ մարդկային միտքն սկսաւ ազատ խորհիլ եւ իմաստասիրել համագոյքը , չգտաւ այս երկու մեծոտներէ տարբեր ուրիշ մեծոտ մը , ոչ ալ՝ այս երկու դրութիւններէ տարբեր ուրիշ դրութիւն մը : Իմաստասիրութեան պատմութեան մէջ թէեւ կան բազում մեծոտներ եւ ճշմարտութիւններ , սակայն նորա ամեններն երկուքի կը վերածուին , Զգացողականութիւն եւ Ոգեկանութիւն , նիւթական համայնաատուածութիւն եւ գաղափարական համայնաատուածութիւն :

Այս երկու մեծոտներէ տարբեր թէեւ կան ուրիշ երկու եւս , սակայն այնք

յարաբերութիւն չունին խնդրոյն հետ. Սկեպտիկեանութիւն մէծոտ մ'է որ ամեն բանի նկատմամբ տարակոյս կը յայտնէ, այսու գտնուած ճշմարտութիւնն կը լինի ոչնչութիւն: Սկեպտիկեանութիւն զրութիւն չէ մանաւանդ: Միւս մեծոտն է խորհրդականութիւն, որ ճշմարտութիւնը իբր յայտնութիւն յԱստուծոյ կը սպասէ: Ինչպէս նիւթականութիւն եւ գաղափարականութիւն սկզբունքով իրարու հակառակ են, նոյնպէս՝ Սկեպտիկեանութիւն եւ խորհրդականութիւն: Քանզի որչափ որ նիւթ եւ հոգի իրարու հակառակ լինել կը վարդապետէ մարդկային իմաստութիւնը, նոյնչափ՝ ոչնչութիւն եւ Աստուած, զի մինչ Սկեպտիկեանութիւն ոչինչ կ'ընդունի եւ ամենայն ինչ ոչինչ, խորհրդականութիւն միայն Աստուած կ'ընդունի իբր ճշմարտութիւն:

Տիեզերաց մէջ երկու տարբեր աշխարհներ կան, նիւթական աշխարհ եւ հոգեկան աշխարհ, տեսանելի բաներ կան, անտեսանելի բաներ կան, իրեր կան, որ զգայարանաց տակ կ'անկանին եւ են շօշափելի, իրեր ալ կան, որ զգայարանաց տակ չեն անկանիր եւ են իմանալի միայն: Ձեւեր կան, գաղափարներ կան, իրեր կան, որ տեղ եւ միջոց կը գրաւեն, իրեր ալ կան, որ տեղ չեն գրաւեր, սակայն իրականութիւն են տակաւին:

Նիւթական իրաց գոյութիւնը կ'ըմբռնուի միջոցով իսկ հոգեկան իրաց գոյութիւնը, ժամանակով: Եթէ միջոց չլինի, նիւթ չլինիր, տեսանելի եւ զգալի իրեր գոյութիւն չեն ունենար, նոյնպէս եթէ ժամանակ չլինի հոգի չլինիր, հոգեկան իրեր, իմանալի եւ անտեսանելի բաներ գոյութիւն չեն ունենար:

Մարդկային միտքն այսպիսեալ թուելով նիւթոյ եւ հոգւոյ տարբեր եւ ներ-

հակ յատկութիւնները, կրնայ գծել որոշ գանազանութիւն մը նոցա միջեւ, սակայն յատկութիւնը, որոց զոմանա յիշեցինք ի վերեւ, չեն էութիւն կամ իսկութիւնը այն սկզբանց, որ կ'անուանուին նիւթ եւ հոգի: Նոքա երեւոյթներն են նիւթոյ եւ հոգւոյ: Նիւթական աշխարհն մեզ կը ցոյացնէ իւր պատկերներ հինգ տարբեր գոյնով սպակիւններէ, որք կ'անուանուին զգոյարանք մարմնոյն: Հոգեկան աշխարհն եւս կը ցոյացնէ իւր պատկերներն ի միտս նորա տարբեր պատուհաններէն, որք կ'անուանուին կարողութիւնք հոգւոյ: Հինգ յատկութիւնք կամ պատկերներ, որք զգայարանաց միջոցաւ մտաց մէջ կը կազմեն ո եւ է նիւթական գոյացութեան յօդուածոյ գաղափարն, չեն բնաւ իսկական էութիւնք այն գոյացութեան, որ կ'անուանի նիւթ: Կարողութիւնք հոգւոյ, որպէս են դատողութիւն, յիշողութիւն եւայլն, ուրիշ բան չեն, բայց մտաց գործելու ձեւեր, երեւոյթներ, որով հոգին կը ներկայանայ Եւին: Նիւթական եւ հոգեկան օրէնք ուրիշ բան չեն, բայց գործողութեանց, երեւութից կամ պատկերներու միջեւ յարաբերութեանց ընդհանուր կապեր, որոց միջոցաւ միտքն կ'ըմբռնէ դէպքեր եւ երեւոյթներ: Նիւթ եւ հոգի կը ներկայանան Եւի ոչ թէ այնպէս ինչպէս են իսկապէս, այլ այն սեպհական յատկութեանց համեմատ, որք կը կազմեն զբնութիւն մեր մարմնոյն եւ հոգւոյն: Ահա այս պատճառաւ Սկեպտիկեանք չը վստահելով այն միջոցներուն, որով Եւն կը ծանօթանայ արտաքին եւ ներքին աշխարհներու, կը տարակուսին նոցա ստուգութեան կամ նոյն իսկ գոյութեան նրկատմամբ:

Պատճառը, որով Եւն չկրնար ծանո-

Թանալ արտաքին եւ ներքին աշխարհի էութեան, այլ միայն նոցա երեւոյթներուն զիտակից կը լինի, այս է թէ նա չկրնար ուղղակի հաղորդակցութիւն ունենալ նոցա հետ: Մեր կազմութիւնը այնպիսի յատկութիւններ ունի ըստ որս *պասկերֆ* գալով արտաքին եւ ներքին աշխարհներէ կը ներկայանան զիտակցութեան, որով չեմք կրնար ծանօթանալ ուղղակի իրաց էութեան: Տէքարդ, Մալպրոնշ, Լապլանց Լոգ եւ այնք ամենեքին, որ կը վերաբերին վերներկայող գաղափարականաց, բնական իրականաց կամ եսական դպրոցին կ'ընդունին թէ արտաքին աշխարհէն կուգան պատկերներ, որք ոչ նիւթ են, ոչ հոգի միջին բան մը, իրականութիւն մը, նուազ զգալի բան զնիւթ եւ նուազ իմանալի բան զհոգի: Այս պատկերներ ներկայանալով մտաց, հոն կը կազմեն իրաց յօդուածոյ գաղափարն: Եթէ մարդկային կազմութիւնը կարողացնէր զմիտս ծանօթանալ ուղղակի արտաքին աշխարհի հետ, այն ատեն միտքն նիւթոյ ոչ թէ պատկերներուն եւ երեւոյթներուն, այլ նոյն իսկ էութեան զիտակից պիտի լինէր: Այն զօնաւոր ապակիներ, զգայարանք մարմնոյն, յորոց նիւթական աշխարհը իբր պատկերներու յօդուածոյ երեւոյթ կամ տեսիլ մը կը ներկայանայ մտաց ոչ թէ այնպէս, ինչպէս որ է, այլ այն գոյներով, որոց մէջէն նա կ'անցնի, եթէ կարելի լինէր վերացուիլ, պատճառներ ունինք թէ հոգին ուղղակի պիտի ծանօթանար արտաքին աշխարհի հետ: Փիլիսոփայութիւնը չկրնար ապացուցանել թէ, որովհետեւ նիւթական եւ հոգեկան երեւոյթ տարբեր են, կամ հակառակ կը թուին միմեանց, նոցա հիմն կազմող էութիւնք եւս հակառակ են միմեանց: Քանզի ու-

նինք այն տեսակ երեւոյթներու շարքեր, ուր իմանալի և զգալի իրեր միացած են, ուր իմանալին կ'արտայայտէ նաեւ զգալին եւ փոխադարձաբար զգալին՝ զիմանալին: Այս խնդրոյն ի բնութիւն թէեւ յետոյ պիտի մտնեմք մանրամասնօրէն, սակայն վերներկայող գաղափարականաց սա վարդապետութիւն չկրնար ապացուցուիլ թէ, իմանալի և անզգալի բան մը — միտքը — չկրնար ուղղակի ծանօթանալ տեսանելի եւ զգալի իրի մը հետ, որ կ'անուանի նիւթ: Քննաշրջիկներ, որ գոց աչքերով կ'ընթեռնուն եւ կը սրբազրեն ինչ որ կը գրեն, որք կը քայլեն իբր բաց աչքերով կը գործեն, ինչ որ միտքն կ'ազդէ. նոցա անգիտակցաբար, մեզ խորհել կուտան թէ, յիրաւի միտքն, կան պարագաներ, որ առանց զգայարանաց ուղղակի պիտի ծանօթանար արտաքին աշխարհի հետ: Քանի որ նիւթական աշխարհը մեր զգայարանաց կազմութեան համեմատ կը ներկայանայ մտաց, կը հետեւի թէ զգայարանք արգելք են, որով միտքն անկարող կը լինի յարաբերութիւն ունենալ ուղղակի նիւթոյ հետ:

Նոյնը կրնամք ըսել հոգւոյն նկատմամբ: Եւր ներքին աշխարհին ոչ թէ այնպէս կը ծանօթանայ, ինչպէս է այն իրապէս կամ էապէս, այլ այն բնական յատկութեանց համեմատ, որք սեպհական են իւր երեւոյթներուն, այսինքն իւր կազմութեան պարունակած կարողութեանց: Հոգւոյն երեւոյթները կամ պատկերները իր կարողութիւնքն են — դատողութիւն, յիշողութիւն եւայլն —: Կան սակայն այն տեսակ գաղափարներ, որք զգայարանաց միջոցաւ ստացուած չլինելով նոյն իսկ հոգւոյն կը վերաբերին: Այս գաղափարք են բնածին ընդհոգւոյ. Այսպէս գեղեցկին, բարւոյն, ճշ-

մարտին, միջոցի, ժամանակի, նոյնութեան, նմանութեան եւ ուրիշ բազում գաղափարներ որ պարզ են, ոչ յօդուածոյ, որ չեն կրնար նկատուիլ իբր միութիւն՝ շարք մը յօդուածոյ երեւոյթներու, հոգւոյն հետ բնածին են։ Քանզի կ'ընդունի թէ բնածին գաղափարք, բաց ի բարոյական գաղափարներէ, ապակիներ են որոց գոյներով միտքն կ'ըմբռնէ երեւոյթներ եւ այդ երեւութից յարաբերութիւններ։ Ըստ Քանդի թէեւ այս գաղափարք միայն մտքին մէջ իրականութիւն ունին, սակայն բարոյական գաղափարք ունին արտաքին իրականութիւն մ'եւ։ Ինչպէս որ զօրութիւն նիւթոյ համար էական է, ինչպէս որ նիւթ եւ զօրութիւն զիրար կ'արտայայտեն փոխադարձաբար, նոյնպէս հոգի եւ իմացական կարողութիւնք նոյն նշանակութիւնք ունին։ Վերցուր իմացական կարողութիւնները, հոգի անըմբռնելի պիտի լինի, գոյութիւն մեզի համար պիտի չունենայ։ Ինչպէս որ զգայարանք արտաքին աշխարհի պատուհաններն են, այնպէս բնածին գաղափարք՝ ներքին աշխարհին։ Ինչ յարաբերութիւն որ կայ նիւթական եւ հոգեկան երեւոյթներու եւ օրէնքներու միջեւ, նոյնը կամ նմանը կայ նաեւ այս երկու աշխարհներու պատուհաններուն միջեւ, որք են զգայարանք եւ բնածին գաղափարք։

Պատճառը որով Եւն չկրնար ծանօթանալ ուղղակի կերպով նիւթական եւ հոգեկան աշխարհներու, ուրիշ բան մը չէ, բայց եթէ մտաց հունաւորութիւնը։ Ուղղակի ծանօթանալ այս աշխարհներուն հետ, Աստուծոյ էութեան գիտակից լինել ըսել է։ Նիւթական եւ հոգեկան աշխարհներ Աստուծոյ պատկերներն լինելով անհուն են, եւ հունաւոր միտքն

չկրնար ծանօթանալ ուղղակի անհունին հետ։ Վասն այսր Աստուած այնպիսի կազմութիւն մը տուած է մարդուն, որով միտքն երեւոյթներու եւ պատկերներու միջոցաւ, որք տիեզերաց հունաւոր նկարներն մանրանկարքն են, կը ծանօթանայ այն աշխարհներուն որք կ'անուանուին նիւթ եւ հոգի։ Եթէ կարելի լինէր տալ մարդկային իմացականութեան անհունին կազմութիւնը, մարդ փոխանակ միոյն պատկերներ եւ երեւոյթներ տեսնելու, պատճառներ ունիմք թէ յիշաւի պիտի ծանօթանար նոյն իսկ նոցա էութեան որ անհունին տիպարը կը կրեն յինքեանս։

(Շարունակելի)

ԽԱՋԻԿ ԳՈՒՐԵԱՆ

ԾԱՂԻԿՆԵՐ ԱՆԳԼ. ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵՆԷՆ

ՄԻՔԱՅԷԼ Խ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Կ'ընթերցում ԾԳ էջերէ բաղկացեալ սոյն գրքոյկը՝ զոր կը զարդարեն Անգլիական առողջ գրականութեան քաղցրաբոյր ծաղիկները, և կը զարմանամ թէ յորոց կրնամ փնջիկ մը կազմել եւ զայն ընթերցողիս մատուցանել բանի որ նոյն ինքն գրքոյկը ամբողջ ծաղկեփունջ մ'է եւ կ'արժէ որ հասարակութիւնը վայելէ անոր անուշահոտ բուրումները։

Բայց փոքր ճաշակ մը մատուցանելու համար Բիւրակնի արգոյ ընթերցողաց, կը բանամ գիրքը զոր առձեռն ունիմ և որուն մուտքն կը ոկսի «Շիրիմ»ով։ Ինձ կը Թուի թէ Պրն. Թարգմանիչը զիտմամբ այդպէս դասակարգած ըլլայ նիւթերը, ցուցնելու համար գերեզմանի վրայ խորհելու մեծ կարեւորութիւնը։ Ինչ վսեմ խորհուրդ մը կը յայտնէ սա հաստուածը

երբ կուգէ ցուցնել հանգուցելոյն առժած թախիծն ու վիշտ՝ զոր սակայն չեն ուզեր սիրելիք վանել իսպառ իրենց սրտերէն :

« Ուրիշ ամեն խոց կամիմք բուժել, մոռնալ ամեն վիշտ, բայց սրբազան պարտականութիւն մը կը համարինք բաց թողուլ զայս վէրք : Կը սնուցանեմք զայս խոց ու կ'անցնեմք յառանձնութեան » :

Երկրորդ նիւթն է « Ոչինչ կ'ապրի իրեն համար » : Այս կտորին մէջ բնութեան որդիք, վարդը, ծառը, վտակը, գեփիւռը, կը յայտարարեն թէ « Իրենց մէ եւ ո՛չ մին կ'ապրի իրեն համար միայն » : Սոյն յայտարարութիւնը սոսկալի յանդիմանութիւն մ'է այն ամեն բանաւոր էակաց՝ որ կ'անգիտանան իրենց կոչումը և իրենցը միայն կը փընտռեն :

Երրորդն՝ « Կայ Աստուած, Թարգմանութեան Թուրքերէնէ, գործ՝ նշանաւոր Թուրք գրագէտ, Քէմալ Պէյի : Այս կտորը յարգելի բացառութիւն մ'է անգլիական մակդիրը կրող « Ծաղիկներ » ուն մէջ :

Չորրորդն՝ « Մարդկութիւնն զԱստուած կը փնտռէ » : Այս նիւթին հեղինակը ի՞նչ անհերքելի ապացոյցներով կը հաստատէ թէ մարդկութիւնը, անծանօթ ազդեցութեանց տակ, կը ձգուի առ Աստուած, ինչպէս կողմնացոյցն դէպ ի բեւեռ :

Հինգերորդէն մինչեւ իններորդը զարդարուած է բնարեքական բանաստեղծութիւններով (Արձակ հասկըցէք, վասն զի ոտանաւորի հոտն իսկ չ'կայ մէջը), յորս զգայուն հոգի մը կուգայ երեւան :

Իններորդն է « Միտք և նիւթ, միջամտութիւն ի բնութեան » : Հոս իմաստասիրական հետազոտութիւն մը կը պարզուի մարդկային կազմութիւն վրայ, ուսկից

նսեւ կ'ապացուցուի թէ կայ նպատակող Միտք մը, Համայնն յամենայնի, և որ է Աստուած :

Ախորժիւ կարդալով ուրիշ երկու կտորներ եւս՝ կանգ կ'առնեմ « Սիրոյ կայծեր » ուն առջեւ : Ինչ որ լսիր է ու ստորնացուցի՝ բացարձակապէս գոյութիւն չունի անգլիական այդ հատընտիր գրողածներուն մէջ : Զմայլման սեւեռումներ և սքանչացման ուղերձներ հետագայ երկու հատուածներուն մէջ պիտի տեսնէք :

Առ Հանքոյրն

« Տամուկ դու կնի՛ք անկեղծ սիրակցութեանց, ամենագողտր առհաւատչեա՛յ ապաղայ օրհնութեանց, սիրոյ առաջին ձիւնակածի՛լ, կոյս համբոյր : Լռին այլ պերճախօ՛ս դու խոստովանութիւն, քաղցրագոյն նշա՛ն հաւանութեան, պայծառագոյն մի տուընջեան դու արշալո՛յս բոցավառ : Մելամաղձիկ խնդութեան յայտարար, հրաժեշտի վերջին արարք : Ո՛հ, ինչ բան կրնայ սէր յայտնել այնքան ճշմարիտ ու անկեղծ քեզ նման, կոյս համբոյր » :

Ի՞նչ քանի կրնայ նմանցուիլ սէրն

Պատասխանը. — « Փողփողուն մարգարտափայլ ցօղին, երփնագեղ բայց վաղանցիկ ծիածանին, գեղանշոյլ այլ դիւրահալ ձիւնին, մեղանոյշ երաժշտութեան : Ամէն բանի որ քաղցր է, գեղեցիկ բայց վաղանցիկ » :

13րդ հատուածը « Մեսիա »-ն կ'երգէ. համակ յոյգ և խորհուրդ, երբ կը շարունակէ այսպէս, Լսեցէք, աւետաբեր ձայն մը ամայի անապատն ցնծամբ կը ըսու, զուարթալից մի ձայն կը հնչէ հեշտալի լռութեանց մէջ, « Պատրաստեցէ՛ք ուղին, Աստուա՛ծ մը, Աստուա՛ծ մը կ'երեւի » : Աստուա՛ծ մը, Աստուա՛ծ մը

կա'րձագանգեն պինդ ժայռեր, Աստուած մը, Աստուած մը պատասխան կուտան բլուրներ: Ահա երկիր կ'ընդունի զԱյն յերկնից, Խոնարհեցէք, լեռներ: Թող ցածնան ձեր հպարտ գագաթներ. ի վեհի բարձրացուցէք, հովիտք ու ծործորք, գլուխնիդ հակած. կաղնիք կուռ, յարգանք ընծայեցէք, ողորկ լերուք դուք, ժայռեր, և դիւք, արագահոս վտակներ, տեղի տուէք: Փրկիչը կուգայ, Այն՝ զոր նախնի Պուէտներ գուշակեցին Աստուծոյ Հոգւովն ներշնչեալ»...:

14րդ «Գրեանց» օգտակարութիւնները կը Թուէ բայց ոչ անեւ գրեթե: Կը յանձնարարէ ընծերցողին ընտրութիւն ընել սորվիլ, կը զգուշացնէ ի մասնաւորի Վիպաց ընծերցանութենէն որ հեռացրելով ընծերցողն դրական կեանքէն՝ կը փոխադրեն զնա երեւակայական աշխարհներու մէջ: Կ'ըսէ նաեւ Թէոփիլակտ Գործիք են անառակութեան, և եռանդագին կը յորդորէ խոյս տալ անոնցմէ «ուր», կը յարէ «մոլութիւնն առաքինութեան ղխմակը կ'անոն»:

15րդ հատուածին մէջ «Արտօսը»ի մը արժէքը կը գնահատուի, և տեսէք ինչպէս,

«Երբ հոգիս անոն իւր Թոնց դէպ ի գաւառս գիշերոյ և դրուի զիակս ալ անեւ դաճաղին մէջ, երբ անցնիք շիրմիս քովէն ուր կը հանգչին իմ ոսկերք, ո՛հ, Թրչեցէք իմ փոշի Արտօսը մը: Թոնց չդրուի մարմար ոսկերացս ի պատիւ, զոր ունայնութեան որդիք կը կառուցանեն պանծանօք. Թոնց չհոչակեն գրեանք իմ անուն կամ համբաւ, բոլոր ինչ որ կ'ուզեմ, բոլոր ինչ որ կը խնդրեմ է մի չի՞՞ Թ'Arsoir»:

17րդ հատուածին մէջ ուրեք ուրեք նմանաձայնական տառաչափութիւններ

կը նշմարուին ինչպէս, «Մազըլցեցայ Հելլէտեանի խրոխտ մօին ճակատն ի վեր, լիճք և լերինք կը փայլէին իմ ի ներքոյ մառախլապատ և ընդարձակ»: Եւ կը վերջանայ կրկին միեւնոյն տառաչափութեամբը, «Այս լճակին մէջ ամայի կ'օրրի մահիճդ շնորհագեղ, երկնամոխչ ծիծեռն գորշ՝ յուղարկաւորութիւն երգէ երգն տխրալուր, միակ ընկերդ հաւատարիմ կը հաւաքէ շունչդ յետին մինչ կը մեռնիս Հելլէտեանի բազկաց ի մէջ»:

18րդ կը ճառէ «Սուրբ Երրորդութեան» վրայ: Անոնք որ կ'ուզեն զոհացուցիչ պատասխան մ'ստանալ՝ այնանքմբռնելի Երեք Միութեան վրայ՝ Թող դիմեն այդ կտորին:

19րէն մինչեւ 23րդ կը խօսի՝ Ալպեանց, Կնոջ, Եղբերգութեան, և Հարրատութեան ճանապարհին վրայ: Ասոնց իւրաքանչիւրին վրայ՝ խօսիլ տեղոյս անձկութիւնը չներեր:

23րդ «Տօղեր»էն մէկը կը գնեմ ի ստորեւ. «Մի նետ արձակեցի յօդս, ինկաւ այն յերկիր չգիտեմ ուր, զի այնքան երազ նա սուրաց որ տեսութիւնն չկարողացաւ հետեւիլ այնմ:

«Մի երգ շնչեցի յօդս, ինկաւ այն յերկիր չգիտեմ ուր, զի ո՞վ ունի այնքան սուր աչեր որ կարենան երգի մը Թռչներուն հետեւիլ:

«Երկար ժամանակ վերջ, կաղնոյ մի կուրծն մխեալ գտայ զնետ անբեկ ու անվնաս, և երգն այլ գտայ վերստին բարեկամի մը սրտին մէջ հանգչած»:

Ուրիշ երկու նիւթեր եւս՝ և ահա զըրբոյլը կը վերջանայ: Այս վերջիններուն «հարցմունք և պատասխանիք»էն հետեւեալները կը քաղեմ:

«Ի՞նչ է նորածնութիւն: — Ունայ-

նամուտեան հարցաւր, զի նա լաւագոյնս կրնայ բացատրել նորա արժանիքը:

«Ի՞նչ է մելամաղձոտութիւն: — Գնահ եւ ծուլութենէն ուսիր:

«Ի՞նչ է ճշմարտութիւն: — Յոյժ խիստ քարոզիչ յաջողակ ու գուարժանձանց համար, իսկ ապահով ու վստահելի ուսուցիչ ձախողութեանց մութ աւուրց մէջ:

«Ի՞նչ է բարեկամութիւն: — Եթէ ճշմարիտ՝ փարոս մ'է այն լուսացնցող մեր կենաց նաւուն, իսկ թէ սուտ՝ վրտանգալից ժայռ մ'է ուր կը խորտակին նաւք»: Եւայլն, եւայլն:

Տպագրական ըլլալէ աւելի բնագրական սխալ մ'է յաւէտ հայցականացոյցիչ «զան» քերականական կանոնաց դէմ կիրարկելը: Այս տեսակ սխալներ շատ անգամ տեսած եմ նոյն իսկ կարող հայկաբաններու գրութեանց մէջ, նոյն իսկ Ա. Մ. Գարագաշեանի սրբագրած «Քրիստոնէութեան ծագում»ին մէջ: Եւ հոս առիթն է ներկայել ուրեմն խնդիրը իւր հակիրճ մասերով: Զոր օրինակ, «Մաղիկներ»ուն 13րդ երեսին վրայ զըտնուած «Մարդկութիւնը զԱստուած կը փնտռէ» խորագրոյն երկրորդ տողին մէջ ստալէս կը կարդանք, «Ամեն ուրեք մարդիկ ի խնդիր են բանի մը զոր չեն գիտեր թէ ինչ է»:

Երբ անգամ մը գիտէր բային իբրեւ սեռի խնդիր կուտանք թէ ի՞նչ է նախադասութիւնը, «Թէ ինչ է» նախադասութեան տէր բային կ'ըլլայ յայնժամ որ՝ որ կը յարաբերէ շանը, և ի՞նչ ստորոգելի կ'ըլլայ որին: Արդ այս պարագային տակ, չեն գիտեր թէ միջանկեալ նախադասութիւն մ'է առանց որոյ իմաստը դարձեալ հասկնալի է: Ուս-

տի կրնանք ըսել ստալէս. «Հետամուտ են բանի մը զոր՝ ինչ է չեն գիտեր» կամ «Բանի մը որ, չեն գիտեր թէ, ինչ է»: Սոյն երկու կերպ ասացուածոց առաջնոյն մէջ կը տեսնէք թէ չաղկապը կը կորսուի, և երկրորդին մէջ կը տեսնէք թէ, չեն գիտեր թէ միջանկեալ խօսքը երկու ստորակէտներու մէջ առնուած է:

Ըստ յօդուածագրոյս, այս է ամենէն ապահով կերպը, հակառակ պարագային՝ մեծ սխալ մը գործած կ'ըլլայինք տէր բային սեռի խնդիր ընելով. սխալ մը՝ որ հետեւեալ նախադասութեան պէս տղեղ պիտի հնչէր ամէն կիրթ ականջներու ինչպէս, «Ես գրողն տեսայ», փոխանակ զՖեզի:

Իբրեւ միջանկեալ խօսք այսչափ խօսելէս վերջ՝ մեր խորին յարգանքը կը մատուցանեմք Արգոյ Պրն. Թարգմանչին՝ որ յաջողած է Անգլիերէնի կնճռոտ ոճերը հայացնել և զուտ հայերէնով մը գեղեցիկ ծաղկեփունջ մը յօրինել և տալ զայն ի վայելումն ընթերցանէր հասարակութեան: Այս առիթ կ'սուսջարկեմ Պրն. Թարգմանչին որ բարեհաճի փոքրիկ զեղչ մ'ընել իւր գրքոյկին գնոյն վրայ որպէս զի աւելի ուրիշներ իրաւացի պատճառ մը չունենան ջմախակցելու անոր քաղցրաւէտ բուրումներուն:

Իւր այս առաջին յաջողութեան համար շնորհաւորելով զինքը և մաղթելով որ աւելի ուրիշ նորանոր և միեւ նոյն ժամանակ ինքնագիր երկեր ի լոյս ընծայէ,

Մնամ բարեացակամ

Զմիւռնիա

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Ե. ԳՆՈՍՏԵԱՆ

ԳՕԼՈՄՊԵԱՆ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱՐՈՒԵՍՏԱՀԱՆԴԷՍՆ Ի ՇԻԳԱԿՕ

Գ.

Ձեռարուեստից և Գեղարուեստից Շէնքն

Աշխարհի վրայ ցարդ կառուցեալ շին-
ուածոց մեծագոյնն և ընդարձակագոյնն
է այս շէնք որ երկու անուամբ ճանչ-
ցուած է, — *Ձեռարուեստից եւ Գե-
ղարուեստից Պալատ*: Շէնքին ընդար-
ձակութեան մասին մի գաղափար տալոյ
համար հարկ է ըսել թէ երեսուն և մէկ
արտավար գետին կը գրաւէ 1687×787
ոտք տարածութեամբ. կառուցման հա-
մար եղած ծախսն 1,700,000 տալէն կը
հաշուեն: Ընդարձակութիւնն կրնայ հե-
տագայ բաղդատութենէն յաւ ևս գաղա-
փարիլ: Սոյն եզական շէնք Ս. Պետրոսի
Մայր եկեղեցւոյն երեք անգամն մեծ է.
Հռովմայ Կոյոսիօնն, կըսուի թէ, 80,000
անձինք կրնար հանգստորէն նստեցունել
իւր ամոռներուն վրայ՝ մինչ սա քառիցս
մեծագոյն է քան զԿոյոսիօն: Կեդրոնա-
կան սրահին ներքեւ որ է առանց սեան,
75000 անձինք կրնան ամենայն դիւրաւ
նստիլ՝ իւրաքանչիւրն վեց քառակուսի
գետին գրաւելոյ պայմանաւ. իսկ ամբողջ
շէնքն կրնայ 1,300,000 անձինք իւր մէջ
պարունակել: Ձեղունը միայն շինելու
գործածութիւնն պողպատն երկու հատ Պը-
րուքլինի կամուրջ շինելու պիտի բաւէր.
սոսկ տանեաց համար տասնեւմէկ արտա-
վար գետին ծածկելու չափ ապակի գոր-
ծածուած է: Գետնայարկն ամբողջ փո-
ղոցներու բաժնուած է որոնք իրենց յա-
տուկ անուններն ունին. ամենագլխա-
ւորն է *Գոյունպետան Էփրնիսն*, սորա
ամենեքին ելեկտրական լամբարներով
կը լուսաւորին: Փարիզի ցուցահանդէսն
այցելողք այս շէնքի ընդարձակութիւնն
առաւել ևս ճշգորէն կրնան երեւակայել

հետեւեալ բաղդատութենէն. — Փարիզու
Վանտօմի Կոթողն 74 ոտք բարձրու-
թեամբ պատուանդանի մը վրայ կրնար
տեղաւորիլ առանց ձեղունին դպելու:
Փարիզի Համազգային Արուեստահան-
դէսն միայն մէկ մեծկակ շէնք ունէր,
այսինքն Մեքենական Արուեստից Պա-
լատն, բայց թէ այդ շէնքն կրնայ ասոր
մէջ պարտկիլ՝ Էյֆէլեան աշտարակովն
հանդերձ գետնին վրայ երկնցունելով:
Ռուսիոյ կանգուն բանակն ամենայն
դիւրաւ կրնայ շէնքին ներքեւ սեղմիլ:
Կարծեմ թէ ազնիւ ընթերցողն ցարդ մի
փոքր գաղափար կազմելու չափ բաղդա-
տութիւն լսեց:

Սոյն շէնքի գեղեցկախառն հսկայու-
թիւնն ամենէն աւելի նկատողութեան
արժան է: Ճարտարապետք ՚ի մտի ու-
նեցած են յաւէտ մեծութեան գաղափար
մի ներշնչել դիտողներուն: Այս շէնքի
մէջ էր որ անցեալ տարի Հոկ. 21ին
Միացեալ Նահանգաց Դեր-Նախագահն
Միսդըր Մօրդըն, ի բացակայութեան
Նախագահ Մր. Հարիսընի որ իւր մահա-
մերձ կենակցին անկողնոյ քով մնալ
ստիպեալ էր, նուիրեց ՍՊԻՏԵԿ ԲԱՂԱՔՆ
առ ի գործածութիւն հանուր մարդկու-
թեան ի ներկայութեան 150,000 անձանց,
և ճիշդ այն օրն է որ 4000 ձայներէ
բաղկացեալ երաժշտաց խմբակ մը արա-
րողութեան երգերն երգեց:

Ձեռարուեստից շէնքն ունի չորս մեծ
դռներ, որոց երկուքն Գօլումպետան Էփր-
նի ծայրերն են. սոցա բարձրութիւնն է
80 ոտք իսկ յայնքն 40, եւ կատարե-
լապէս հմանցուած են Եւրոպական մի
քանի յաղթական կամարներու:

Գլխաւոր ցոյցանելիք: Ընթերցողն
Թող հաճի ինձ ընկերանալ որպէսզի շէնքի
վերնահարկէն մի ակնարկ ձգենք գետ-

նայարկի վրայ պարզեալ տեսարանին վրայ, որ յաւէտ գիւղախմբի մի գաղափարն կուտայ այցելուին, յորժամ կը դիտէ Գօլումպեան Էվլընիւի ընդ երկայնութիւն և խաչացե կտրող փողոցի վրայ պարզուած անհամար տաղաւարներն (pavillion) որոնց իւրաքանչիւրն կը պարունակէ ի տես դրուած ձէռարուեստից և գեղարուեստից թանկագին արտադրութիւնքն: Երկու գլխաւոր փողոցներու զիրար կտրած տեղին վրայ կը կանգնի բարձր ժամացոյցի աշտարակ մը: Գետնէն իբր 140 ոտք բարձրութենէ մը կախուած են հինգ հատ ահարկու մեծութեամբ ելեկտրական ջահեր, որոնք իրենց տեսակի մէջ մեծագոյններն են ցարդ շինուածներու հետ բաղդատմամբ: Սոցա տիւած սպիտակ ելեկտրիկ լոյսն կը շրայնէ զտեսութիւն: Արձակուած լոյսն 828,000 մոմերու լուսոյն կը համապատասխանէ:

Շէնքն պտտելու յարմարագոյն կերպն է հիւսիսային դռնէն մտնել և գլխաւոր Պողոտայի-Գօլումպեան Էվլընիւի, երկայնութեամբ յառաջանալ աջ և ձախ կողմ կանգեալ այլևայլ ազգաց տաղաւարներու այցելութիւն տալով: Օտար կառավարութեանց բաժինք որոց միայն գլխաւորներն յիշելով կանցնիմ հետեւեալ կարգաւ միմեանց կը յաջորդեն:

ԻԴԱԼԻԱ. Այս գեղեցիկ երկրի զաւակունք՝ ցուցանելեաց գեղեցիկ հաւաքածոյ մը ունին, որ կը բաղկանայ անդրեաց՝ արձանաց՝ կիսանդրեաց՝ մետաքսեայ ընտիր ընտիր հիւսուածոց՝ Վենետիկեան ապակեղէն գործոց՝ փայտի վրայ բանուածներու շարք մը՝ Վենետիկեան շղարշք՝ Թէ նոր և Թէ հին, որ շքեղ տեսք մի կուտան, նկատելի են ցուցանելեաց մէջ:

ՉՈՒՅԵՐԻԱ. Այս երկրի բաժինն հագուագիւտ կերպիւ գեղեցիկ է: Ձիւրնի բանտն, զոր Պայրըն անմահացոյց, Ժենեվի և Ալպեանի այլևայլ սքանչելի բնական տեսարանք Տաղաւարի որմերն կը գեղազարդեն: Չուիցերական ցուցահանդէսն գլխաւորապէս կը բաղկանայ ժամացոյցի, փայտի վրայ փորուած տեսարաններու, երաժշտական տուփոց (mousiebox) ևն. կարի ուշագրաւ հաւագածոյէ մը: Փայտափոր իրեղէնք՝ տեսարանք և նմանիք ցարդ երևան դրուածներու մէջ գերազանց դիրք մ'ունին:

ՆՈՐՎԵԼԻԱ. Չուիցերիոյ ճիշդ դիմացի կողմն պարգած է իւր Չեռարուեստից տաղաւարն. զրացնոյն հանգոյն սորս որմունք ևս ծածկուած են Նորվեկիական հիւսքանչ բնական տեսարանաց մեծադիր նկարներ՝ որք մի լաւ գաղափար կուտան «Մէջ-Գիշերային Արեգական» երկրի հրապուրիչ վայրերուն վրայ: Որսորդական՝ փոխադրական և այլ գործիք, զորս որսորդք ի Նորվեկիա պարտաւոր են ի կիր առնուլ, ցուցանելեաց մէջ հետաքրքրաշարժ են ըստ բաւականի: Ի տես դրուած առարկայք չունին մասնաւոր առաւելութիւն նշանակութեան արժան:

ՌՈՒՍԻԱ. Ասոնց տաղաւարի վրայ թափուած աշխատութիւնն և յառաջ բերուած արդիւնքն սքանչելի է արդարեւ՝ մանաւանդ յորժամ ի նկատի առնուիմք Ռուս գործաւորաց գործիներն: Ռուսական ցուցանելիքն կը բաղկանան գլխաւորապէս ընտիր մետաքսի, կահկարասեաց, առաջնակարգ մուշտակներու, գոհարեղինաց՝ թանկագին քարերու հաւաքածոյէ մը:

ՏԱՆԻՄԱՐԳԱՅԻ տաղաւարին մէջ դիտողութեան արժան են ՀէնՍ ԲՐԻՍՅԻ-

անի, սենեկին ճշգրիտ արտադրութիւնն : Այս անձ նկարուած է իբր անգերազանց հեղինակ տղայոց վրայ գրող : Տանիմարգացի հռչակաւոր արձանագործին, Թօրվալտսընի, գործերն և յուշիկքն մասնաւոր ուշադրութեան արժան են :

ԴԱՆԱՏԱ. Ասոնց բաժինն ի հարկէ Անկլիականին հետ կապակցութիւն մ'ունի : Հաւաքածոյն բաւական ընդարձակ և գովեստի արժան է, ըստ որում երեւան բերուած են Անկլիական ընդարձակ կայսրութեան այս բաժնոյն զարգացումն և նիւթական առաւելութիւնքն մի զարմանալի կերպիւ :

ՊԷԼՃԻՔԱ. Ի մէջ բազմամիւ սրանչելի ցուցանելեաց գնահատութեան արժան են ի մասնաւորի արոյրի և հսկայ մեծութեամբ ապակեաց հաւաքածոյն : Այն երկաթեայ տներն, զորս Պէճիացիք կը զրկէն Գօնկօի երկիրն, կրնան գաղափարի ի տես դրուած նմոյշներէն :

ԳԱՂԻԱ. Այս կիրթ ճաշակի տէր ազգին հոյաշէն տաղաւարն մասնաւոր շահեկանութիւն ունի այն անձանց համար որք տուն՝ պաշտօնասէնեակ, վաճառանոց և նմանիք կահաւորել իրենց արհեստ ըրած են :

Այս բաժնին մէջի ցուցանելեաց տեղաւորումը և կարգադրութիւնը առաւել խնամով՝ ներդաշն և համաչափաբար կատարուած է քան ու է այլ բաժնի մէջ : Գաղիական նուրբ ճաշակն կը փայլի ամենուրեք : Տաղաւարի ձեղունը ծածկող վարագոյրն իմաստութեամբ կարգադրուած է : Պատկերահանք առաւել ևս դիւրաւ կը հասկնան այդ վարագուրի օգուտն : Իցոյց դրուած առարկայք այդ վարագուրի ձգած մեղմ լուսոյն ներքև առաւել գեղեցիկ կերևին :

Առաջին տպաւորութիւնն զոր կունե-

նայ այցելուն Գաղիական տաղաւարին մէջ հաւանօրէն ստիկայ է կը խորհի թէ՛ կը գտնուի՝ բաժնի մը մէջ որ դարերէ անտի աշխարհի ճաշակն կրթող և բարձրացնող ազգին կը պատկանի :

Արձաններու հատընտիր հաւաքածոյ մը, Գաղիական կառավարութեան հրամանաւ պատրաստուած կը զարդարէ տաղաւարին կեդրոնական սրահն : Պատերն ի վայր կախ կան մեծկակ ասեղնագործք, որք այլևայլ պատմական կարևոր անցեալներ կը պատկերէն. սորա 100,000 տալէնոնոց ձեռագործեր են իւրաքանչիւրն :

Մետաքսեայ, բրդեայ և բամբակեայ ապրանք երեք սենեակ զրաւած են : Այս սենեակներ Լուի ԺԴ-րդի և ԺԵ-րդի ժամանակուան սրահներուն արտադրութիւններն են :

Անուշահոտութիւնք, հարուստ ու ճոխ կահկարասիք, գունաւոր ապակիք, ամենէն հետազրբրաշարժ լուսանկարի օրինակներ, հարսանեկան խմբակ մը մեղրամոմէ շինուած եւ Փարիզու վերջին տարագ հագցուած, գոհարեղներ, ապակեղէն գործք, Պերսեպօլսոյ աւերակներն և այլևայլ անհամար գեղեցիկ՝ շահեկան և գերազանց ցուցանելիք կը կազմեն Գաղիական բաժնին հրապուրիչ մասերն :

ԱՆԿԼԻԱ. Արպիօնի որդւոց տաղաւարն ինքնին՝ թէև ոչ այնքան գեղեցիկ և հրապուրիչ, որքան մի քանի այլ ազգացն են, սակայն ի ցոյց դրուած Ձեռն Գեղարուեստից արտադրութիւնք, ի մասնաւորի կտաւեղէնք՝ երկաթեայ գործիք և բրտեղէն անօթք, կրնան ճշմարտիւ և արդեամբ ՍԴԱՆՁԵԼԻ անուանիլ : Անկլիացիք ցայժմ բնաւ այնքան գերազանց և նախանձաշարժ ցոյց մը ըրած չէին ի-

րենց արուեստից և գիտութեանց զարգացման գործնական ապացոյց տալու նպատակաւ :

Ճարտարապետական տեսակէտիւ մեծապէս կարևորութիւն ունի Տիարց Հէմփթընի և Որդւոց Հէմփթիլտ Հաուզի խնճովից պատմական սրահին արտադրութիւնն որ է բնակավայր Սալզպրիի Մարգիզին : Գոլոմպեան անօթն սքանչելի գործ մ'է, սակայն այն անօթ յախճապակեայ՝ որոյ վերայ գեղեցկօրէն նկարուած են Պասմաքիւն, յասնաստեղծութիւն, Ողբերգութիւն եւ կասակերգութիւն, և որոց վերին Շէյքսպիրի դիւցազնութիւնը-Ճիւլիէթ, Լէյտի Մակպէթ, Տեստեմօնա և այլք, սքանչելագոյն է :

Անկլիացի նկարիչք համեմատաբար բազմամիւ մրձանակներ շահած են ցուցահանդիսի Մրցանակ բաժնող յանձնախմբէն : Այնպէս կերևի թէ Անկլիացիք Անդլանտիքն անցնելէ առաջ բաւական մրցանակներ պիտի գրպանեն :

ԳԵՐՄԱՆԻԱ : Տաղաւարն գեղեցիկ գործ մ'է, գոհարեղէնք և արծաթեայ անօթներ երևան դրուած են. վերջնոց հետ կերևին նաեւ Վիլհելմ Ա. և Բ. ի, Մօլթբէի և Պիլմարքի նուիրեալ պնակներ որոնք առ հասարակ յուշարար են մի զլիաւոր պատերազմի կամ դէպքի : Բաց ի սոցանէ կան նաեւ արքայական անօթք, յախճապակիք, գեղաշէն ձեռագործք, և այլք որք ամենեքին գովեստի՝ գնահատութեան և սքանչանաց առարկայ են : Չմոռնամ յաւելուլ թէ Գերմանաց խաղալիկներն անգերազանցելի են :

Միայն Պիզմարքի անձնական բաժակներու, ռիսաշներու, անօթներու և զարդուց արժէքն 60,000 տալէն կը հաշուէն : Հին ու նոր անօթներ, անգե-

րազանց դպրոցական գործեաց և այլ նմանեաց ցոյցն, Գերմանիոյ հսկայական մեծ արձանն զոր Կայսրն հաճած է դրկել ի ցոյց, սորա ամենեքին կը հաստատեն կաթարելապէս թէ Գերմանք ինչ ոգւով մասնակցած են համագգային ցուցահանդիսից զլիաւորագունին :

ՈւՍՏՐԻԱԿԱՆ տաղաւարն ստուգիւ արքունական մ'է, այնու հանդերձ անկարող հաւասարելու Փռանսական և Գերմանականաց հետ : Աւստրիացի արուեստագէտ ժողովուրդն նախանձ զըրգոյ հաւաքածոյ մ'ունի նուրբ և գեղատեսիլ ապակեայ անօթներու որք հազարաւոր այցելուներ կը ձգեն դէպ այդ տաղաւարն : Ոսկիէ, արծաթէ, հողէ անօթներու, հիւսուածներու և այլ գործուածներու գերընտիր ցուցահանդէս մի մասնաւոր ուշադրութեան և սքանչանաց արժանացած է. այնպէս որ Աւստրիական տաղաւարն ամբողջ շէնքի ամենէն աւելի գրաւիչ հանգամանք ունեցողներու մին կրնայ համարուիլ :

ՃԱՐՄԱՆԱԿԱՆ համբերող և ճարտարարուեստ ազգի բաժինն Աւստրիականին դրանկից կիյնայ : Տաղաւարն եզակի է իւր տեսակին մէջ կը տեսնուին հին ու նոր հողաշէն և ապակեայ անօթք նկարեալ այդ ազգի առանձնայատուկ ծիծաղաշարժ նկարօք զորս յաւէտ միակերպ պիտի յանդգնիմ կոչել եթէ ներելի ըլլար ինձ : Եթէ ճարտարացի իտալացոյն չափ, կամ մի քիչ նուազ, կարող ըլլար նկարել իւր անօթներու վրայ, յայնժամ այդ ձեռնարկու և յառաջդիմաւէր ժողովրդեան արտադրութիւնք հաւասար չպիտի ունենային բնաւ :

Այլ եւ այլ նպատակի ծառայող ամանք, անօթք, նրբագոյն տեսակի պրնակներէ սկսելով՝ աղանուոյ մը հաւկը-

Թոյ կեղեւոյն Թանձրութեամբ, մինչ ահարկու վիշապի նմանութեամբ անօթներ, Թաղարներ և նմանիք որ սովորաբար պողպատի չափ դիմացկուն են: Մետաքսէ գործուածներ առ հասարակ և ասեղնանկարք, Թղթէ տուներ կառուցանելու հարկաւոր նիւթեղէնք, այլ ազգի զարդարանք, գործիք և այլ և այլք կը կազմեն ճարտնական բաժնի հրապուրիչ առարկայք են: Կ'ըսուի Թէ ոչ մի ազգ այնքան լաւ պատրաստութեամբ եկաւ Յուցահանդիսին մասնակցիլ որքան ճարտնք:

ՄԻՍՅԵԱԼ ՆՈՂԱՆԳՈՅ բաժնին, որ բնականաբար ամենէն աւելի տեղ գրաւած է, աւելի զարմանալի է քան ու է ազգին ըստ Ամերիկեան դատողութեան, և շատ մը տեսակէտիւ կը գերազանցէ քան զայլս: Ամենէն աւելի սքանչացում պատճառող տաղաւարն է Նիւ Եօրքի երկու ոսկերիչ եղբարց կանգնածն որ իր տեսակին մէջ կրնայ եզական համարուիլ Թէ ձեւոյն և Թէ պարունակութեանց մասին: Արծիւն, Ամերիկեան խորհրդաւոր Թռչունն, հարիւր ոտք քարձրութեամբ գեղեցիկ սեան մը վրայ զկայ առած կը հսկէ Միացեալ Նահանգաց ցուցանելեաց վերայ:

Օճառի՝ անուշահոտ իւղոց՝ օճանելեաց, ձեռատիպ գործեաց (typoriter), վերնիճի, գնտախաղի, կշռոց, ապակեայ և հողէ անօթներու, քարացեալ փայտերէ շինուած պնակներու՝ անօթներու և այլ նմանեաց տարբեր ընկերութեանց կողմանէ յատկացեալ տաղաւարներն հիացման արժան ցուցանելիք կը պարունակեն:

ԱԻՍՏՐՈՒԻՍԿԱՆ բաժնին մէջ մեծ շահեկանութիւն ունի Սիտնիի նաւահանգըստին 32 ոտք երկայնութեամբ լու-

սանկարն: Կէս-Թռչնոյ և կէս-անասնոյ նմանութեամբ արտասովոր և բազի կըտուցով կենդանոցն տեսակէն չորս հատ 'ի տես դրուած են:

ՀՆԴԿԱԿԱՆ բաժնին մէջ, բաց ի այլ և այլ գեղեցիկ և ուշագրաւ ցուցանելեաց, կան մի քանի **ԽԱՇՄԵՐԻ** շալեր որք Թերեւս մարդոց ձեռքէն ելածներու մէջ ցարդ գերազանցուած չեն: Պահարեղէնք բաւական տեղ մը բռնած են Հնդկական բաժնի մէջ:

ՍՊԱՆԻԱ և ՍՊԱՆՈ-ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ երկիրներ արծաթէ ամաններ, կրօնական զարդեղէնք, և սքանչելի փայտափոր առարկայներ ունին ցուցնելու:

ԹԻՔՍԿԱՆ բաժնին մէջ, որ յաւետանհատներու կողմանէ պատրաստուած է, ընտիր գորգեր, ձեռագործք, արծաթեայ զարդարանք, վերջինք Պոլսեցի ծանօթ ոսկերչաց գործերն ըլլալով, Վեհ. Սուլթանին Հայ ազգի ոսկերչապետք Միտուէյ Փլէզանսի Թրքական Պալատի մէջ գեղեցկագոյն հաւաքածոյ մը ունին Վոսփորի ափունքէն ներածեալ որ ստուգիւ բարձր գնահատութեան արժանացած են:

Մեր երկրի ցուցանելեաց վրայ պիտի ծանրանամ յորժամ կարգն զայ Թրքական կառավարական շէնքն որ իւր առքիւքիզ գեղեցկութեամբ հազարաւոր այցելուաց ուշադրութեան արժանացած է:

ՉԻՆԻ մետաքսեայ ճոխ գործերու, պնակներու, անօթներու, Թաղարներու և իբր զարդարանք ծառայող իրեղինաց ընտիր հաւաքածոյ մ'ունին յորոց ոմանք գեղեցիկ և արժէքաւոր են:

Վերնայարկն մեծաւ մասամբ գրաւեալ է կրթական ցուցանելեօք: Մանկապարտէզք, դպրոցք, կոյրերու և համերց կրթութեան յատկացեալ գործիք և

նիր եւ այլ բազմաթիւ կարեւոր առարկայք խնամով հաւաքած են 'ի մի վայր: Գերմանական կրօնի թէ կը գերազանցէ շատերն: Ամերիկեան եւ օտարազգի համբաւաւոր զօլէնք եւ Համալսարանք իրենց կրթական մեծ հոտներն ու դրութիւնքն ամենեքին, որ գործեաց եւ այլ աւարկայից միջոցաւ կ'ուսուցանեն, երեւան դրած են:

Երբքի հեռագիտակն որ Միացեալ Նահանգաց բաժինն մի շահեկան մասն կը կազմէր՝ անցեալները պաշտօնապէս բացուեցաւ 'ի տես հասարակութեան: Սորա համար կրօնի թէ ցարդ շինուածներն կը գերազանցէ: Դիտակն՝ որ դեռ եւս նոր աւարտած է, Շիրակիի դեռատի Համալսարանին նուիրեալ է:

Մի քանի վերելակք հետաքրքիր այցելուներ շէնքի տանիքն կը հանեն որ շուշանակի երկամեայ վանդակով շրջապատեալ ճեմելիք մ'ունի իբր 270 ոտք բարձրութեամբ: Ոչ մի տեսարան կարէ գերազանցել այն զոր կը վայելէ մարդ այս շէնքի բարձունքէն: Ճեմելեաց երկու հակառակ ծայրերու վրայ գետնէն երկու խողաւորոյ շապարտ [Search lamp] որոց պէրն կը սկսի զիշեր ատեն, յորժամ ելեքտրական երկայնաձիք լուսոյ ճառագայթք շէնքերն եւ 'ի մասնաւորի արձաններն կը լուսաւորեն 'ի մեծ զարմանս ներկայ հանդիսականաց:

Այս լոյսն կրնայ մինչ 40—45 միոն հեռաւորութեամբ աւարկաներն լուսաւորել:

Ն. Յ. ԳՍԱՊԵԱՆ

ՍԻՐՈՅ ԽՐԱՏՆԵՐ

Բ.

«Սէր կենաց վառարանը՝ եւ հոգւոյն հրազն է:»

Սիրելի Ս.

Մտացս մէջ սա խնդիրը կը ծագի թէ, սիրոյ զօրութիւնը եւ անոր կատարած դերը ի բնութեան՝ ինչ անհասկնալի, անբացատրելի եւ միանգամայն ինքնալոյծ է:

Տիեզերք համայն իւր անհունութեամբ սիրոյ պարգեւահոս Ովկիան մ'է մշտապէս: Բնութեան հեշտաւէտ բազուկներն ի են սիրոյ պէս պէս հիասքանչ սքանչելեօք: Թէ երկնից բարձունքներէն, թէ երկրիս ստորերկեայ խաւերէն, թէ ընկերութեան աղմկայոյզ խռժանէն եւ թէ երկրիս ամեն անկիւններէն ամենուրեք սէր կը բուրէ: Կը բանայ աշխարհ հանապազ իւր բազմաժին կենսասփիւռ սիրագեղուն արգանդ մեզ կենդանի արաւածոցս համար եւ կը շրջապատէ զմեզ սիրոյ ծնունդ եղող կենսանորոգ բերազգի նմոյշներով՝ որոց ի տես մեր բովանդակ էութիւն կը լեցուի անպատում խնդութեամբ: Եւ չեմք կրնար այլ եւս լռել ու չ'զոչել սրտագին՝ «Սէրդ կենարար բղխեայ ի սիրտ իմ առատաբուխ պարգեւներով:» Այս մի վայրկեանի մէջ սոյն սիրոյ կենսասփիւռ յովկիանին բերաւորներ կը սուզին և բերաւորներ վեր կելնեն համբարեալ, ճոխացեալ սիրոյ առատաձիք բարեօք: Ստուգիւ չիք առաւել բնական զօրութիւն ինչ որ կարենայ արտադրել այնքան երջանկաւէտ արդիւնք որքան սէրը:

Սէրը Ս. Աւետարանի կենարար հոգին է որ իւր սիրուն թոյլներովն, հրեղէն լեզուան, եւ. աստուածային զօրութեամբը կուգայ վիրաւորելոյն ցաւախոց

սրտին վերքերուն վրայ իւր երկնային վերակենդանացուցիչ բալասանն դնելու. թշուառ հոգւոյն նուաղկոտ աչերէն իւր լուսերփեան զնգուշ ձեռներովն տրտմահոս արտասուքը սրբելու. տառապանաց աշխարհի վրայ պանդուխտ թափառող անտէր ու վշտացեալ սիրտերը ամօքելու. անկեալը թշուառութեան մահատեսիլ խորխորատէն երջանկութեան լուսաշող դրախտային վայրը փոխադրելու եւ վերջապէս զմեզ մեր սիրելի Փրկչին բով հանգչեցնելու, որ իւր անգին արեամբն զմեզ յաւիտենական կորուստէն երկնային յարազուարճ դրախտին կարժանացնէ, ուր միայն կարեմք լիովն տեսնել սիրոյ Ուկիսանն յաւիտեանս. Յիրաւի չեմ կարող ըմբռնել Ս. Առաքելոյն, Ա. Կորնթ. ԺԳ. Գլխոյն մէջ թուած մի քան զմի կենարար սիրոյ բարեմասնութիւնները, զորս գեղեցիկ իմն կը նկարագրէ տարերքը սիրանկարին, Բրոֆ, Հէնրի, Տրիմընտ իւր «Աշխարհի մէջ մեծագոյնն ըսանք» ճառին մէջ: Սէրը բովանդակ տիեզերքին մէջ զօրութիւն է, եւ ի վեր քան զամենայն Աստուածային շնորհաց գերագոյնն: Թղթատէ անգամ մը Ս. Գիրքը եւ անոր մէն մի բառը, ինչ պիտի գտնես, լոկ սիրոյ մէյմէկ քաղցր պատառներ զորս կարեն միայն սիրալիր սըրտերը կուլ տալ: Սխալ տրամաբանութիւն չ'պիտի ըլլայ հետեւցնել թէ Աստուածային երեակ մեծ գրքերն՝ բնութիւն, Ս.Գիրք եւ միտք, կը նմանին սիրահոս աղբիւրներու յորոց կարէ միայն ըմպել անկեղծ սիրտը:

Ահն ուրեմն ո՞ հիասքանչ ծնունդ սիրոյ, ո՞ ձեռակերտ գերերջանիկ սիրահոս ուկիսանին, այսպէս է նիւթական եւ բարոյական աշխարհներու մէջ սիրոյ կատարած խելքով անհասկնալի, մտքով

անըմբռնելի, զրջաւ աննկարագրելի ոսկեղէն դերը:

«Առանց սիրոյ ոչ շող պայծառ, ոչ ծաղիկ կայ ոչ գոհար»: Առանց սիրոյ ոչ մարդիկ կան եւ ոչ ալ աշխարհ:

Քննեմք մի անգամ անդ յերկինս փալ-փլող լուսափողփող արեգն, այն բիւրաւոր լուսատու աշխարհներն մին քան զմին ահարկու՝ որք անբաւութեան մէջ կը շարժին թաւալագոր առանց մի կայան ունենալու: Նայինք զիշերուան խոր լուծեան մէջ երկնից փառայեղ, լուսազարդ կամարին, տիեզերաց գերահարտար Նկարչին լուսերփեան վրձինովն նկարուած հրաշակերտին: Դիտենք գեղաժպիտ մարգագետինները հովատուն դաշտերը, կարկաչահոս առուակն եւ վերջապէս զբնութիւնն համօրէն, աստուածային փառաց ու մեծութեան յայտնութիւնն, եւ զգայուն ու խորհող մտաց, բանաստեղծ հոգւոյն գանձարանն: Ո՞հ, այս հոգեպարար տեսարաններուն հանդէպ չարժեր որ Տէմոսթինէսներու, Հերակլեսներու, եւ Կիկերոններու նման պերճալեզու եւ մեր ողջոյն կեանքովը կանգնինք անվեհեր մարդկութեան տաղն որոտանք ամպերու նման եւ Արամագոյային սիրային հրաբորբոք շանթեր արձկեմք սիրանուաղ սրտերու մէջ, կայան դնեմք նոցա հոգւոյն մէջ վառեմք ու վառուիմք սիրոյ անկիզելի հուրովն: Այո՛, բայց ընդէր կը լռէք: Աստուծոյ անհուն սիրոյ արգասիքը չեն սոքա: Լռելը մահ է եղբարք, եւ խօսիլը կեանք: Սէր ես դու, Աստուած, Լակդ գերահրաշ, եւ Քու արարածներդ ալ սիրոյ մէյմէկ անգին ծրարներ: Ո՞հ, լեռներ՝ իրենց յաւիտենական տառնամանեօք, ծաղկունք՝ իւրեանց գեղապաճոյճ տեսքովն, ու անուշակ բոյրովն: Կարկաշա-

հոս վտակը իւր խորհնչական ձայնիւր՝ սոխակը բնութեան անզուգական երգիչը, իւր ներդաշնակալուր ձայնիւր՝ լուսեղէն աշխարհի վեհաշուք արքայն իւր բոցալստ լոյսովը՝ և մեր կարճատեւ պանդխտութեան իբր կանթեղ ծառայող նշուլագեղ մոլորակը իրենց անուշիկ պլպլումներով կը պատմեն ինձ միահաղոյն «սիրով եղաւ ամեն բան և սիրով պիտի վերջանայ»։ Ո՛հ, Աստուած իմ, ինչ երջանկութիւն, լուին ձայն մը հոգւոյս մէջ կարճագանգէ, կը լսեմ ի հեռուստ իմ հոգւոյս ոսկեղէն լսելիքներովն այս անբարբառ վկայներու աղաղակը իմ հոգւոյս խորը՝ որ վեր ի վեր կը դըղըրդեն իմ ողջոյն էութիւնս, կուգան համրաբայլ ընծացքով, և գոգցես կը հպին հոգւոյս մեղամաղձոտ քնարին նըրբին թելերուն, և կը զարնեն մեղմաձայն՝ որոց տրտմանուշ ձայներուն արձագանգը դուք եւս լսեցէք, «սիրով Աստուծոյ սիրով»։

Արդ՝ դու եւս լեր, սիրելիս, վկայ բոցալեզու աստուածային սիրոյն, յօգուտ Ս. Աւետարանի ճշմարտութեան լուսոյն ծաւալման և ի զարգացումն մարդկային մտքի լուսաւորութեան։ Ուրախալի է ինձ խորհիլ թէ ձեր սիրտը եւս կը նմանի սիրոյ փոքրիկ առուակի մը՝ ուրկէ միայն Քրիստոսի սէրը կը հոսէ։ Եւ, սակայն, բաւական չէ լոկ գրել, խօսիլ, գործադրութիւն պէտք է։ Սէրը արժէք չունի իմ առջեւ երբ իրեն արժանաւոր պտուղ մը չի բերեր։ Ամեն մարդ սէր ունի, բայց սիրոյ գործ ո՛չ։ Ուրեմն մի յապաղիր քու մէջդ մաքուր սէր տաժելէ։ Սէր մը՝ որ բարիին աշակից է։ Սէր մը՝ որ ինկած առնները վերականգնելու՝ կոտրած սիրտերը շինելու՝ և հոգեւորապէս մեռեալները վերա-

կենդանացունելու կը ծառայէ։ Մահուան ճորին մէջ իւր օգնութեան դրօշակը կը պարգէ։ Նայէ Քրիստոսի տուած այն զերսագոյն նշանաբանին «Սիրեցէք զմիմեանս»։ Սակայն մեռնիլ է ինձ համար խորհիլ թէ ոմանք այս վեհ զգացումը փոխան ի բարին գործածելու, իրենց ճարտարանենգ ու սատուայական դաւերը գործադրելու կը ծառայեցնեն, զիրար որսալու համար։ Յիրաւի շատեր կան որ Յուդայի համբոյրով կը մօտենան մեզ՝ որոց ամենէն նշանաւորը մեղաց մայրն է, սատանան։ Սէրը ըստ ինքեան սուրբ է, բայց երբ ի չարն կը գործածուի կ'ըլլայ պիղծ, և փոխանակ շինելուն կը քակէ, և յաւիտենական մահ կը սպառնայ։ Այն ոգին կարէ՛ միայն կարօտելոյն օգնական՝ ինկածը կանգնող՝ և տրտմելոյն վշտակից ըլլալ, որուն սիրտը սիրոյ հրաբորբոր վառարան մ'է, սառոյցները ջեռուցանելու։ Ինչ է այն զօրութիւնը՝ որ պատերազմի արիւնահեղ դաշտին վրայ, հեռու իւր սիրելիներէն, զուրկ իւր սիրելեաց մխիթարութենէն և նոցա կարօտովն վառուած կը դիմէ անլեհեր իւր կուրծքը բանալով թշնամեաց տեղատարափ հրակէզ գնտակներուն դէմ յար սէր։ Ոչ որ կարէ հեղձուցանել այն ձայնը՝ որ իւր սրտին խորերէն կը բղխի սէր առ ընկերս և սէր առ Աստուած։ Մարդ առանց սիրոյ անկենդան դիակի մը կը նմանի։ Այո, սիրէ քու Աստուածդ՝ որ քեզ համար իւր միածին Որդին տուաւ, սիրէ քու Փրկիչդ՝ որ քեզ համար իւր անձը զոհեց, սիրէ քու ընկերդ՝ զոր Քրիստոս սիրեց, սիրէ եկեղեցիդ՝ որուն զլուխը նոյն ինքն է Քրիստոս։ Սիրէ Աւետարանը՝ որ աստուածային կամաց ու բնութեան յայտնութիւն է ի մարդ։ Առանց սիրելոյ չես կարող ապրիլ՝ որպէս

կը պահանջէ Աստուած: Չես կարող դա-
ւանիլ զՔրիստոս իբր միակ բարեխօս,
քաւիչ մեղաց և Փրկիչ խաչեալ: Եթէ
ունիս քու մէջդ անկեղծ սէր առ Աստ-
ուած, վստահ եմ որ Պետրոս առաքե-
լոյն նման պիտի գործես անձնութեան-
մեամբ, պիտի մաքառիս քաջաբար ա-
մէն դժուարութեան հանդէպ, և ամենա-
դժուարին պարագայի տակ իսկ պիտի
գոչես, «Քու կամքդ ըլլայ, ո՛վ Տէր, ինչ
կ'ուզես որ ընեմ»: Աշխարհի նեղու-
թիւնք կարող չպիտի ըլլան ընկճել զքեզ,
այլ յաւէտ պիտի նպաստեն քու հաւատ-
քիդ որ է ի Քրիստոս Յիսուս աւելի
հաստատման, և դու եւս օր մը պիտի
գոռաս առաքելոյն նման «Արդարը Հա-
ւատքէն պիտի ապրի»: Առանց ճշմարիտ
սէր ունենալու, ոչ ոք կարէ ճշմարիտ
հետեւող ըլլալ Յիսուսի: Եւ, արդ, պար-
տաւոր չես միթէ սիրել: Ի՞նչ կը պահան-
ջէ քենէ քու Տէրդ, սիրել զԱստուած
քու բոլոր անձովդ, հոգևովդ, և քու ըն-
կերդ քու անձիդ պէս: Կը յանդգնիս
ուրեմն, ո՛ր ապիկար մահկանացու, չսի-
րել այն էալը՝ որ բուն իսկ քու անձիդ
տէրն է, և Իւր անհուն սիրովը զքեզ կը
խնամէ հանապազ: Կը մերժես սիրել այն
էալը՝ որ դարեր առաջ գործած է քեզ
համար ու կը գործէ տակաւին: Չես ա-
խորժիր սիրել այն էալը՝ որ յաւիտե-
ական կեանք մը պատրաստած է քեզ
Յիսուս Քրիստոսի ձեռքով: Չես ըղձար
սիրել այն էալը՝ որ քու փրկութեանդ
խնդակից, և կորստեանդ ցաւակից կ'ըլ-
լայ: Եւ, ո՛հ, Վը յանդգնիս չսիրել այն
էալը՝ որ անհուն սիրով կը սիրէ զքեզ,
Վա՛յ քեզ: Այո ո՛ր Ուկիանդ սիրոյ, կը
սիրենք զՔեզ ու պիտի սիրենք յաւիտե-
ական: Եւ, սիրելիս, եթէ կը սիրես, չպի-
տի ըղձաս ապրիլ՝ գործել իրեն համար,

զնա պաշտել անդադար, ու տալ նմա
կեանքդ յօժար: Եթէ կ'զգաս, երանի
քեզ:

Քոյդ

Դրճճճճ

ՀՐԱՆԳ ԶԱՆԻԿ

Վ Ե Ր Ձ Ի Ն Ա Շ ՈՒ Ն

Նոյեմբեր մէկ է այսօր, և մեր ակ-
նարկ յակնճարձի ձգելով անջրպետին
մէջ, երկնից, ամպերու և բացակայ հօ-
րիզոններու վրայ խոր և սեղմ բառ մի
կարտասանեմք, աշուն է: Եւ մինչդեռ
մենք այս սովորական և հասարակ բա-
ռով կ'ակնարկեմք բնութեան մեծ յեղա-
շրջումներն զմեօք, բնութիւնն՝ առա-
ւել ազդուաբար կը նկարէ զայն յիւր ծոց-
ւոյ: Տես, ինչպէս սա բրգազուխ ծառն
իւր խիտ ուտովք և հոծ ճիւղերով, որ
զերդ բիւր բազուկներ 'ի պար արկանէ,
'ի գիրկս ունի Աշունն՝ դեղին տերեւներ՝
որ կը հոգեվարին մունչոյ հողմոց շնչոյն
տակ, և հետզհետէ խլուելով նոցա բու-
նութենէն՝ 'ի սող և թռչուն ընդ երկիր
եւ ընդ այեր՝ զոգցես անդադար կը
խարշափեն, և տարօրէն ու փոփոխ պը-
տոյտներով կը հեռանան ծառէն, զոր
պահ մ'առաջ կը զարդարէին, և որ այժմ՝
իւր հաստ բնոյն վրայ կանգնած, լերկ
ու սկրդեալ թեւերն քամոյն յօրոր տը-
ւած մերթ ընդ մերթ կը ճարճատի ճըզ-
նաժամի հծծիւններով:

Էանց առաջին աշունն, երազ՝ և ընդ
այն անցին նաեւ մթնոլորտական բնակ-
չոց չուին յետին երեւոյթներն: Դեռ
կարծես 'ի լսելիս են, և անդ կարճա-
գանգեն, չ'զխտեմ որպիսի հմայիւք,
ազուաւաց կռիչներու ու կռնկան խոր-
դիւններու մի ներդաշնակաւոր խառ-
նուրդի եղանակն՝ որոյ երերման և ծը-

փանաց երեւակայութիւնն իսկ կը համակէ զանձն հեշտութեան զգացմանց իտէական դիւթութեամբն: Ո՛հ, զի քաղցր է այն ձայնն՝ որ երկնից տակէն, ալերց բնակիչներէն, օդոյ երաժշտներէն կուգայ, կը լնու մեր ականջն մեղեդեաց ախորժ ալեականերով, ու երազական բաղցրալիր երաժշտութեանց հաշակ կուտայ: Այո, մինչ իսկ կարծեմ տեսնել նոցա՝ երկնից բարձրերուն մէջ, ստուերատիպ տարմատողիւն և ուղղագիծ համաչափութեամբ անցքն, կամ, մանկաձեւեալ կորութիւնն՝ որովք սոքա իբրու երկնային մեծափառ այլ ուրուատիպ բանակ, շար՝ի շար, երամ զհետ երամոց, կանցնին վեհափառ ընծացիւք կղկղալով, կաղկղելով և երկրային աչերն երկնային վերնագաւառաց ՚ի պիշ ուղղելով, ուր կարծես կապուտին ալիքներուն մէջ կը յողան, կը թաւալին, անյոգն թեւովք ճեղքելով օդերն: Հմայական տեսիլ՝ Թող հոն մնան մեր աչք:

Աւա՛ղ, կորեան թռչուն և թռչնիկ, յօդս չ՛ճախրեր ծիծեռնիկ, անյայտացան ՚ի տեսանելեաց և ՚ի լսելեաց այդ կենդանի երգափողերն ու խրեանց աղու աւաչ. օդն թափրացաւ, բնութեան կենդանի երաժշտութիւնն կորաւ, բայց եղո՛ւկ, ով զատմարկեց այդ գմայլելի երաժշտանոց. և աղէ, երկիրն ալ մերկ է, ուր է հրապոյրը, ծիղն ու ծաղիկը, գեղութիւնը, ուր է դալարութիւնը, թփուտն ու թուփը, կանաչութիւնը. ո՛հ աղէտը, ինչ այս գօսացում: Աւլէ հողմիկ, ցրուէ այդ բորբոսեալ ծաղկանց և բուսոց վերջին նշխարն ալ, տանր, թափէ, ՚ի ծով, ալ ոչինչ թող ինձ ՚ի տես հնոյն և պերճին, ու գնն հնչել, լալ, կոծել, արձագանգել՝ ախուր, մոին, և անձուկ անձաւներու, ծերպերու, այրերու մէջ

ձմեռն գուժել:

Աշուն է, մահատիպ եղանակ. տես, տխրութիւնն, թախիժն ու լացն հօրիզոններէն կը յառնեն ՚ի գագաթնակէտ անտի կախուիլ մեր վրայ: Ամպեր են նոքա — օդ-ովկիանեան խոնաւ, ծանր, ջրալից, տոգոյն սպունգներ՝ թանձր ջրաշոգոյ հողմավար կոհակներ՝ զորս ցուրտ շունչ մի հուսկ պիտի բամէ, մարմաստորէ, երկնատեղաց յորդումներ կազմէ:

Անգամ մի եւս դիտէ, աղէ, դա սեւորակ թխորակ ամպերն. տես, զիւրդ երկնաբարձ լերանց վրայ նստած շեղջ ՚ի շեղջ, սար ՚ի սար կը վերանան անհունին մէջ, ուր մերթ ընդ մերթ, գոռալով, կոխտալով զմիմեանս գոգ մուկնեալ կ'արշաւեն աստ և անդ կատաղի գնացիւք և այլակարգ պտոյտներով, յորոց երբեմն շանթն շլացուցիչ փայլատակմամբ ժայթքելով, է զի, ՚ի բծեղ ական կը շողացնէ պարաճգական հօրիզոնն, և է զի, իբրու հրային վիշապ իւր դադն կը ցուցնէ հոս ու հոն, և ապա կը սողայ, կը շողայ գայարմամբ ընդ ծուէնովք նոցա ահաւորելով գմարդ:

Ի վերջնագոյն աշնան շատ ինչ կայ ահաւոր, այլ ոչինչ գեղեցիկ, հոս ձմեւը՝ բնութեան մահը, կը գուժուի. և մարդ տեսնելով բնութեան յանկարծոյն ցուցած հակապատկերը, կը սոսկայ և կը հարցունէ «Ո՞ւր են, մեր մայիսի ծնած ծաղկունքն, կամ, Մարերի գեղեցիկ մրգունքն» . և յետոյ կարծես անմխիթար իմն կը յաւերու. ո՛հ, ուրեմն ինչպէս սիրովիմբ, ինչ ունինք ՚ի զուարճալիս. — գեղեցկասէրդ, հաճոյասէրդ դու, սպասէ՛ գարնան անցելոյն տխուր յիշատակներով:

ՄԻՀՐԱՆ Յ. ԳԱՅՐԻԷԼԵԱՆ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՈՐԲԱՆՈՅ Ի ՊՐՈՒՍԱ

ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ ԱՄՍՈՅ

Տեարք և Տիկնայք բարերարք:

Ձուիցերիայի էննէնաա, Ագուս եւ Սէ-
վէն գիւղորէից մէջ 9—15 տարեկան աղ-
ջիկներէ բաղկացեալ մի ընկերութիւն կայ
հաստատութեանս համար (Պրուսա Փէ-
րայն). այս տարի ևս նոքա խրկած են
հետեւեալներն: 65 զոյգ գուլպայ, 20
շապիկ, 9 թաշկինակ, 2 զլխանոց, 16
զոյգ ձեռնոց, 11 վզնոց, 6 բաճկոն, եւ
17 ներքին հանդերձից տեսակներ: Դառն
աշխատանք եւ ճակատի քրտամբ աւել-
ցուցած տան փարաներով այն գեղջուկ
մանկունք ամէն տարի Ծննդեան ամիսը
հաստատութեանս պատասպարելոց ուրա-
խութիւն եւ միսթարութիւն պատճառող
նիւթերու սնտուկ մը կը խրկեն: Ասի մեզ
համար խիստ խոնարհեցունող մի ձայն է
որ գոջէ գնա դու եւս անանկ ըրէ:

Էվէրէք. Պատ, Յ. Արմազանեան 10.
Մ. Ֆարսախեան 10. Յ. Յանդրեան 5.
Մ. Միսթարեան 5. Մ. Տատրեան 5. Ե.
Տատրեան 5. Կ. Իսկէնտէրեան 5. Մ. Իս-
կէնտէրեան 5. Ղ. Օղուլուգեան 5. Գ.
Քէլ Յովհաննէսեան 5. Յ. Այնաճեան,
Յ. Մաստիկեան 5, Ս. Խըթաեան 5, Գ.
Դըյաֆեան 5, Ն. Գէյիշեան 5, Մ. Քիւ-
լաշեան 5, Ն. Մեսրոպեան 5, Հաճի Արզ-
մանեան 5, Գ. Տօղրամաճեան 5, Գ. Կէլ-
տէտէեան 5, Գ. Օղուլուքեան 2½. Հաճի
Եէրէպազանը 2½. Վան Խաչատուր Լե-
ւոնեան 40:

Թաշը Բէօյ քարոզիչ Սափա 5, Եօրկի
5, Խրիսթօ 3, Սիմէօն 2, Մարիամ աւե-
տարանչուհի 2½ Եօրկի 3, Սիմէօն 2½,
Հաճի Վասիլ 2½, Անաստաս 3, Խրիսթօ
2½, Սիմօն 2:

Տէր վարձատրէ զնուիրատուս առատո-
րէն: Յուսով սպասենք ճոխ նուէրներու:

Մանուանդ Պօլիսէն եւ Ամերիկայի
ազգայններէն զորս մասնաւորապէս օրհ-
նած է Տէր:

Պրուսա, նոյեմբեր 1. 1893. Գ. Պ.

Ք Ա Ղ Ա Ք Ա Կ Ա Ն

Անցեալ ամսոյ նշանաւոր եղելութեան
մին կը համարուի Ռուսական նաւատոր-
միւն թուլոն Գաղիական նաւատորմին
այցելութիւն տալն՝ ի փոխարէն վերջնոյն
Քրոնշթատ ըրած այցին: Գաղիացիք մեծ
ուրախութիւն և հրճուանք ունեցան սոյն
գէպքին համար և յոյժ մեծ հանդիսու-
թեամբք ընդունեցան Ամէլան ծովակալն
իր նաւախմբովն թէ ի թուլոն, թէ ի
Փարիզ: Ուր չքեղ հանգէսք տեղի ունե-
ցան ի պատիւ Ամէլան ծովակալի և իւր
ուղեկցած: Ժողովրդային խանդավառու-
թիւնն այնպէս էր որ այն մէկ շաբթուան
միջոցն ամեն մարդ արձակուրդ նկատե-
լով գիշեր եւ ցերեկ փողոցները կանցու-
ներ գիշերներն ելեկտրական հիւնաղի
լուսավառութեան և ցերեկներն պայծառ
և գեղեցիկ օդին մէջ: անանկ որ երբ
Ռուսք մեկնեցան, ամեն Փարիզցիք սկսան
ըսել «ալ ժամանակ է որ գործի սկսիմք»:

— Մարաջախտ Մաք Մահունի մահուանն
առթիւ որ տեղի ունեցաւ անցեալ ամսոյ
մէջ, Վիլհէլմ կայսեր հրամանաւ Պերլինի
Զինուորական Շարաթաթերթին հրատա-
րակից հետեւեալներն:

«Հանգուցեալ Մարաջախտին հետ, կ'ան-
հետի Եւրոպիոյ առաջին զինուորներէն
մին: Ամեն երկիրներէն անոր դագաղին
վրայ կը խուժեն արտայայտութիւնք, որք
կը ցուցնեն թէ քաջութիւնն և ազնիւ
զգացմունք կը յարգուին ամեն ուրեք,
և ժողովրդոց ու կուսակցութեանց հա-
կամրցումներէն գեր ի վեր կը նկատուին:

«Այսպէս, Ն. Կ. Վեհափառութիւնն
Վիլհէլմ կայսր Մարաջախտին գերեզմանին
վրայ դնել տուաւ դափնեայ պսակ մը,
իւրեւ ապացոյց, թէ Գերմանիա և իւր
Վեհապետ գիտեն յարգել ազնիւ և քաջ
թշնամին:

«Իրօք, ոչ ոք աւելի խստիւ և ա-
ւելի յամառութեամբ մաքառած է մեր
ձեռքէն յաղթութիւնը կորզելու հա-
մար, որքան հանգուցեալ Մարաջախտը
Վէօրթի ճակատամարտին մէջ. այն օրն

իւր փառապատկին վրայ նոր դափնիներ բարդեց :

«Բարեկամք և թշնամիք զինք օրինակ կը նկատեն ճշմարիտ զինուորի, և չկայ զօրականի սիրտ մը որ չհրճուի տեսնելով որ մեր ժամանակ կ'արտադրէ աներկիւղ և անստգիւտ ասպետի այնպիսի գէտք մը :

«Իցէ՞ թէ մեր զօրականաց մէջ հանապաղ վառ մնար անպետական բարձրագոյն ոգին որով միշտ կը վարուէր հանգուցեալ Մարաջախտը :

«Մեք զինուորներս, քաղաքական ամեն շարժումէ հեռի կեցած, այն ատեն միայն ասպարէզ կ'իջնենք և մեր կեանքը վտանգի կ'ենթարկենք երբ պատերազմի փողը կը հնչէ : Իբրեւ քաջ զինուորներ և հարազատ որդիք մեր հայրենի երկրին, մեր պարտականութիւնը պիտի կատարենք : Նաեւ պահպանենք Մաք Մահոնի մը սկզբունքներն : »

Այս գերմանական գրուած մեծապէս ուշադրութիւն կը գրաւէ Գերմանիոյ և Ֆրանսայի մէջ :

Մարաջախտ Մաք Մահոն թէպէտ չատնչանաւոր եղած է Ֆրանսական բանակին մէջ իր կատարած այլ և այլ քաջագործութեամբք, բայց Ֆրանք և Գերմանական պատերազմին մէջ դժբախտ գրտնուեցաւ որ վերջապէս իր ամբողջ բանակալն գերի բռնուեցաւ ի Սէտան : Բայց յետ այնմ Գաղիացի ազգն տակաւին լաւ գնահատեց նորա բարձր արժանիքն . այնպէս զի մինչ իսկ Հանրապետութեան նախագահ ընտրեց Մ. Թիւէրի նոյն պաշտօնէն հրաժարելէն վերջ 1873ին :

— Միացեալ Նահանգաց ծերակոյտն 32 ի դէմ 43 քուէով ջնջեց Շերմանի օրէնքին վրայ եղած օրէնքն որով Ամերիկեան կառավարութիւնն հարկադրեալ էր ամեն տարի մեծ քանակութեամբ արծաթ գնել հրապարկէն, եւ պահել իւր գանձարանին մէջ : Նպատակն էր արծաթին զինք բարձր բռնել եւ անընդհատ անկման առաջքն առնուլ : Օրէնսդրաց ակնկալութեան հակառակ, յիշեալ օրէնքին արդիւնքն եղաւ արծաթի արտադ-

րութիւնը քաջալերել որով երկրին եւ գործոց կացութիւնը անհանդուրժելի եղած էր, իսկ զարդիւս այդ տաքնապալից խնդիրն մէջ տեղէն վերցած կը համարուէր :

— Շիքակոյի քաղաքապետին Մր. Հարիսընի մահուան պատճառաւ Գոլոմպեան Արուեստահանդէսը փակեցաւ Հոկտեմբեր 31/19ին առանց որ եւ է հանդէս տեղի ունենալու :

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Այս աւուր թուրք լրագրաց մէջ հրատարակուած է հետեւեալ պաշտօնական յայտարարութիւնը .

Քանիցս լրագրաց մէջ հրատարակուեցաւ թէ քոլէրաի հիւանդութեան նշանները հազիւ տեսնուած ատեն՝ կառավարութիւնն առողջապահական մարմիններ կազմակերպած էր թաղապետական շրջանակաց մէջ և թէ քոլէրաի վարակեալ հիւանդները կրնան մասնաւոր բժիշկներու դիմելով ինքզինքնին դարմանել տալ : Առողջապահական այդ մարմինները կազմող բժիշկներն ամենայն խնամով ի գործ կը դնեն իրենց յանձնուած պաշտօնը : Արդէն այս բժիշկներ վարժարանէն իրենց վիշապականները ստանալու պահանջ, ինչպէս յայտնի է, երբեմն ըրած են թէ մարդկութեան պիտի ծառայեն և իրենց նայած հիւանդներու առողջապահութեան հակառակ դեղեր տալէ պիտի զգուշանան, սակայն եթէ ասոնցմէ անհոգութեամբ դարմանի գործին մէջ թերացողներ ըլլան, հիւանդներու տէրերն ու ազգականք կրնան թաղապետութեան, Քաղաքապետութեան և կամ Ներքին գործոց նախարարութեան դիմելով բողոք բառնալ : Ինչպէս նախապէս ալ ծանուցուած էր, իւրաքանչիւր ոք ազատ է իւր հիւանդութիւնը կամ հիւանդը դարմանել տալ իւր ուզած բժիշկին :

— Տօք. Շանթմէս այս ուրբաթ օր մեկնեցաւ մայրաքաղաքէս Մարսիլիա :

—Պետական խորհուրդը առողջապահական կարեւոր տնօրինութիւն մը ըրաւ։ Գաւառական քանի մը քաղաքներու մէջ գաղտնի հիւանդութիւններ մեծ կոտորած կ'ընեն։ Կառավարութիւնը որոշեց որ այդ գաւառները մասնաւոր հիւանդանոցներ պիտի շինուին այդ հիւանդութեանց համար։

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՔ

ԱՆԳԻՐ ԴՊՐՈՒԹԻՒՆ

ԵՒ

Ա.Ռ.Ա.ԿՔ

ՇԱՐԱԳԻՐ ՎԱՀԱՆ Վ. ՏԵՐ ՄԻՆԱՍԵԱՆ

ԵՐԵՎԱՆ 100 ՓԱՌԱԿԱԶՄ

Գինն է 30 դր.

Փօսթայի ծախքով.

Դիմել ի գրասուն Պաշտպան, Սուլթան Համամ Զասէսի քիւ 14:

Մ. Գ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ

ԲԱՌԱՐԱՆ

ԱՆԳՂԻԵՐԷՆ ՀԱՅԵՐԷՆ

ԵՒ

ԹՈՒՐԳԵՐԷՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ ԳԱԼՈՒՍՏ ԳԱՅՐԳՃԵԱՆ

Կը վաճառուի ի գին 50 դահեկանի:

Սոյն երեք լեզուեան գործնական բառարան Ն. Ն. Արամեան մաքուր տպագրութեամբ լոյս տեսած լինելով՝ Հայ գրականութեան մէջ մեծ պակաս մը լեցնելու յարմարութիւնն ունի։ մանաւանդ թէ՛ Հայաստան եւ թէ՛ Թրքաստան Ազգայնոց օգտին մեծ ծառայութիւն մը պիտի կարենայ մատուցանել:

ՆՈՐ
ՕՐԱՅՈՅՑ

1894

ԹՈՒԱԿԱՆԷՆ ԲԻՐՍՏԱՍԻ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐ. Գ. ՊԱՂՏԱՍԷԱՆ

14, Սուլթան Համամ Զասէսի 14.

Սոյն Օրացոյցն որ հրատարակուած է Հատարակաց Կրթութեան Նախարարութեան հրամանաւ կը պարունակէ ի դիւրութիւն եկեղեցական երգեցողութեան աւուր պաշտանի բոլոր շարականներն հեզրիս ըստ կարգաւորութեան Տօնացոյցի:

Որպէսզի Օրացոյցն առ հասարակ ամէն կարգի ազգայնոց օգտակար հանդիսանայ, ճոխացեալ է վիճակագրական այլ եւ այլ կարեւոր ծանօթութեամբ, ինչպէս՝ Օսմանեան Կայսրութիւն, Աւագանի Կայսերական պալատան, Նախարար Բ. Դրան, Մեծ Պաշտօնաւար Մարտարաղարիս, Հրամանաւար քանակաց, Կուսակալ նահանգաց եւն. Յատուկ կառավարչութիւն, Օսմանեան Դեսպանի եւ Նուիրակ յօտար երկրս, Դեսպանք եւ Հիւպատոս օտար Տէրութեանց ի Կ. Պոլիս եւն. Ընդհանուր ցանկ Հայազգի Ասիականաւորաց եւ Պաշտօնէից Օսմ. Տէրութեան—Հայրապետութիւն Հայոց, Պատրիարքութիւն Հայոց Թուրքիոյ, Ազգ. Կեդրոնական Վարչութիւն, Տեսուչ Խորհուրդք եւն. Պատրիարքութիւն Ս. Երուսղէմի, Առաջնորդութիւնք ի Թուրքիա, Հովուութիւնք եւ Կաթողիկոսութիւնք, Աստղագիտաց կը պարունակէ նաեւ ընդհանուր ցանկ մը համայն Կաթողիկոսաց, Պատրիարքաց, Եպիսկոպոսաց եւ Վարդապետաց՝ որ ի Թուրքիա, ի Ռուսաստան, ի Պարսկաստան եւ այլուր յորում նշանակուած են ձեռնադրութեան կարգաւ որ Կաթողիկոսէ ձեռնադրուիլը եւ այժմ ներ պաշտօնավարելը կամ ներ քնակիլը. Իսկ Վարդապետները նշանակուած են այբուբենի կարգաւ, բոլոր մանրամասնութեամբ:—Հռովմէական Հայ Հատարակութիւն, Կաթողիկոս-Պատրիարքութիւն, Արքեպիսկոպոսութիւնք, Եպիսկոպոսութիւնք, Կեդր. Վարչութիւն, — Բողոքական հայ հատարակութիւն. Ազգապետութիւն. եւ եկեղեցական միութիւնք:—Պատրիարքութիւնք եւ ազգապետք:—Ընդհանուր ցանկ հայ բժշկաց իրենց քնակութեան տեղերով:—Հայ փաստաբանք Օսմանեան եւ խառն դատարանաց, իրենց հասցէներով:—Ազգ.

Գին 40 ֆր.

ՏԵՐ ԵՒ ԽՈՒՐԱԳԻՐ

Հ. ՍՏԵՓԱՆ Խ. ԻԻԹԻԻՃԵԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Գ. ՊԱՂՏԱՍԷԱՆ

Սուլթան Համամ փողոց, քիւ 14